

دوگانه رویکردهای کیفرگرا-مداراگرا در پاسخ‌دهی به جرایم مواد مخدر و روان‌گردان: تحلیل گفتمان فیلم «متری شیش و نیم»

مقدمه: آموزه‌های کیفرگرا-مداراگرا به‌عنوان دو رویکرد غالب در حوزه پاسخ‌دهی به جرایم مواد مخدر، محل تعارض گفتمانی-ارزشی دو دیدگاه مختلف است. طرفداران این دو پارادایم با برداشتهای خاص اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و انسانی تلاش می‌کنند تا انگاره‌های خویش را در نظام پاسخ‌دهی به‌عنوان گفتمان غالب هژمونیک کنند.

روش: پژوهش حاضر می‌کوشد در پرتو رویکرد تاریخی گفتمان‌وُداک با تأکید بر اهمیت سیاستهای کنترلی جرایم این حوزه در پرتو مفهوم کارایی کیفر و تمرکز بر تحولات گفتمانی موجود و نیز با درک زمینه‌های تاریخی-اجتماعی ایران، فیلم سینمایی «متری شیش و نیم» را توصیف، تحلیل و واکاوی کند.

یافته‌ها: در این فیلم، پلیس به‌مثابه نهاد تأییدکننده سیاستهای سخت‌گیرانه-کیفرگرایانه، بازنمایی می‌شود. با این حال، فقدان نهاد مستقل نفی‌کننده سیاستهای سخت‌گیرانه در فیلم موجب شده است تا خود مؤلف (کارگردان) از گذر ایماژها، سکانسها و دیالوگهای مختلف، کیفرگرایی در این حوزه را نقد کند. مؤلف بر پایه چهار مؤلفه گفتمانی عدم بازدارندگی اعدام و ناکارایی سیاستهای سخت‌گیرانه، تأثیر نابرابری اقتصادی در ارتکاب جرم، شکست دستگاه پلیسی-قضایی در شناسایی سرکردگان اصلی (سویه‌های توصیفی-تجربی) و کاستیهای تقنینی (سویه هنجاری)، سیاستهای کیفرگرایانه را فاقد کارکرد بازنمایی می‌کند.

بحث: اگرچه نقد کیفرگرایی توسط مؤلف هم‌سو با یافته‌های تجربی-علمی و منطبق بر گفتمان جریانهای انتقادی است؛ اما هم‌ذات‌پنداری افراطی مؤلف با بزهکار، تعمیم‌بخشی ناروا، احساسی کردن فضا، بی‌توجهی به رویه‌های عملی-قضایی و عدم درک نقش قانون‌گذار در توسعه مجازات اعدام، نشان می‌دهد که مؤلف در مقام رد سیاستهای کیفرگرایانه برخی از واقعیتها را نادیده گرفته است.

۱. حسین محمدگوره‌پز

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

<Kourepaz.ut@gmail.com>

۲. حمیدرضا دانش ناری

دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، تهران، ایران

واژه‌های کلیدی:

بازنمایی، جرایم مواد مخدر، رویکرد تاریخی گفتمان، کیفرگرایی، مداراگرایی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۶

Dual Punitive-Tolerant Approaches in Response to Drugs and Psychotropic Crimes: Discourse Analysis of “Metri Shish-o Nim: Just 6.5” Movie

▶ 1- Hossein Mohammad Kourepaz

Ph.D. Candidate in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Department of Criminal Law and Criminology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
<Kourepaz.ut@gmail.com>

▶ 2- Hamidreza Danesh Nari

Ph.D. in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Department of Criminal Law and Criminology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

KeyWords:

Drug-related crimes, Discourse-historical approach, Punitiveness, Representation, Tolerance

Received: 2019/11/24

Accepted: 2020/08/16

Introduction: Punitive-Tolerant doctrines as two dominant approaches in the field of drug-related crimes are the site of discourse-value conflict of two different perspectives. Proponents of these two paradigms, with specific social, political, economic, and human understandings, attempt to frame their ideas in the response system as the dominant hegemonic discourse.

Method: The present study attempts to analyses “Metri Shish-o Nim” (In English: Just 6.5 or Six and a Half Meters) movie in the light of describing the historical and social context of the Wodaks discourse by emphasizing the importance of crime control policies in the light of the concept of punitive efficiency and focusing on existing discourse developments as well as understanding the historical and social contexts of Iran.

Findings: In this movie, the police are represented as an institution that endorses punitiveness policies. However, the lack of an independent body that rejects the tough policies in the movie has led the author to criticize punishment. The director rejects tough penal policy in this sphere based on the four discourse components of deterrence, economic inequality, the failure of the police-judicial system to identify key leaders, and legislative shortcomings.

Discussion: The author’s criticism of punitiveness is in line with empirical-scientific findings, and it is also consistent with the discourse of critical currents; however, the author’s excessive identification with delinquency, maladaptive generalization, sensitization of atmosphere, disregard for procedural rules, and lack of understanding of practical procedures still can be seen in the movie. The death penalty shows that the author has ignored some of the facts in rejecting penal policies.

Extended Abstract

Introduction: Although there has been a deep consensus among criminal science scholars about the necessity of applying punishment per se in response to the most severe criminal behaviors, human beings still tend to instinctively respond to criminal behavior with repressive measures. While there is no denial of the necessity of applying penalties in the fight against criminal phenomena, it should be noted that some societies have overused the criminal penal mechanisms and abused in this area. This is what is called “Punitiveness”. In general, although epistemic and empirical developments in the Iranian criminal justice system have reduced the severity of criminal activity on some crimes and groups of criminals, Iran’s criminal policy against narcotics and psychotropic offenses has always been on the rise. In fact, strict criminal penalties have been predicted and implemented in the Iranian penal system based on the belief that adopting a strict criminal policy on drug crimes is supposed to be helpful. It is obviously assumed that crime rate can only be controlled by increasing the severity of the punishment. However, after years of rejecting tolerant ideas in the field of drug-related crimes, this approach has gradually emerged alongside the punitiveness approach. Given that tolerant-punitive discourses in Iran have been the site of political-social conflict and, consequently, sensitive to the public, cinema has always attracted the attention of filmmakers. For this reason, one of the subjects that Iranian cinema has always been keen to reflect on is drug-related crimes. Selection of the “Metri Shish-o Nim” as a sample of this article is due to the fact that, on the one hand, it is the only Iranian film to evaluate tough control policies on “drug and psychiatric crime” and to critically analyze punitiveness-tolerant discourses in this area. On the other hand, the movie focuses on the death penalty. According to the findings, in post-revolutionary films – in this genre – the focus has been on representing that the fight against drug trafficking and addiction is only possible through strict policies and because of this default, no Iranian films have focused on assessing anticipated criminal responses in the Iranian penal system, specifically execution. In addition, due to the year of production of the movie, this work is a product of the discursive arena around the death-penalty movement in recent years.

Method: As one of the most important theorists of critical discourse analysis, Wo-

dak considers discourse a complex mix of discursive actions that are simultaneously and sequentially interrelated and within and across social domains of actions, genres, signs, and spoken texts. Thus, Wodak's discourse analysis in the historical approach as a method of contextual analysis, unlike the linguistic analysis of Foucault, does not merely deal with the syntactic elements of the sentence, but it goes beyond and pays attention to the external factors, namely situational, cultural, and social contexts. Considering language as a form of social behavior, Wodak establishes a dialectical relationship between discourse-linguistic practices and specific domains. Thus, unlike Foucault who defines language in the light of power relations and introduces it as a repressive tool, Wodak uses a historical approach to constructive and restorative approaches. To form a peaceful coexistence between different discourses using ethical approaches. In other words, Wodak's historical approach seeks to eliminate discourses and bring them closer. In general, Wodak's critical discourse analysis approach becomes more applicable when there are conflicting discourses around a problem. In this context, the historical approach provides a framework for bringing the conflicting discourses closer and reaching a shared worldview on common issues.

Findings: According to the findings of the study, in this movie, the police are portrayed as an institution that endorses punitiveness policies. However, the lack of an independent body that rejects the tough policies in the movie has led the author to criticize punishment in this area through various images, sequences, and dialogues. The director rejects tough penal policy in this sphere based on four discourse components of deterrent execution and ineffectiveness of tough policies, the impact of economic inequality on crime, the failure of the police-judicial system to identify key leaders (descriptive-empirical aspects), and legislative shortcomings (normative punishment)

Discussion: One of the prominent features of the movie "Metri Shisho Nim" is the extensive recruitment of criminal science concepts in both normative and descriptive contexts. The most important ones are police-judicial corruption, repressive organizational culture of the police, violations of the defendants' rights, and the prosecution of felony charges; However, the impact of the study on the underlying layers focuses primarily on the author's approach to criminal reactions, and in

particular on drug-related crimes and executions. In fact, all normative concepts have also been used to illustrate Iran's criminal policy in fighting against drug traffickers (the current status) and then the director's agreement or disagreement with the application of the policies (the ideal status). It has been well demonstrated in the work that believers in rigorous policies seek to protect society from the dangers of drug distribution and the eradication of addiction, given the concepts of deterrence and criminal efficiency. On the other hand, the second approach focuses on punitive damages in general and the death penalty in particular by rejecting punitive policies and resorting to empirical-scientific assessments. The lack of functioning of penal policies indicates the ineffectiveness of penal law in this area. The author of movie "Metri Shisho Nim" introduces himself as a "critical criminologist" in support of the death penalty movement, with a deep understanding of this discourse and in line with Iran's historical-political perspective. However, his efforts to reject rigorous policies have drowned him in the atmosphere of the abolitionist movement. Also, the author forgets one of the most central challenges in the execution of drug-related crimes, namely the damage done to the families of the executed. However, one of the important and effective points about execution in this area relates to the families and relatives of the executed. The families of the executed persons are involved in psychological, social, and cultural issues from the moment of their arrest until the execution sentence is conducted, and consequently they experience various issues that have not been addressed in the movie. Finally, using Wodak's historical approach and approaching two conflicting worldviews – as opposed to Foucault's – it may be argued that the existence of both punitiveness-tolerant ideas in the movie is to adopt a functional perspective on penalties in general and "deterrence" in particular.

Ethical Considerations

Authors' contributions

All authors contributed in producing of the research.

Funding

In the present study, all expenses were borne by the authors and they did not have any sponsors.

Conflicts of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

In this article, all rights relating to references are cited and resources are carefully listed.

مقدمه

گسترش روابط انسانی و توسعه جوامع بشری موجب رشد حمایت از ارزشهای اجتماع و حفظ انسجام اجتماعی شده است. در این چارچوب، هر رفتاری که سبب ایراد آسیب به فرد یا اجتماع شود؛ اعم از اینکه آن رفتار موجب نقض رابطه میان فردی یا تخطی از فرامین الهی / دستورات حکومت شده باشد، با پاسخی از سوی قربانی یا حکومت مواجه خواهد شد. و رای آنکه چه کسی به آن رفتار پاسخ می دهد، بی شک متداول ترین، رسمی ترین و در دسترس ترین گونه پاسخ به جرم «کیفر» است. در واقع، مجرم با گذر از هنجارهای اجتماعی مرسوم و نقض مقرره های کیفری، توازن طبیعی را ملتهب و پایه های نظم اجتماعی را متزلزل ساخته است. بر این اساس، از گذر اجرای مجازات، عدالت برقرار و نظم از دست رفته باز خواهد گشت. هر چند تحولات سیاسی-اجتماعی-اقتصادی اخیر موجب شده تا استیلای بی چون و چرای پارادایم کنترل جرم از گذر توسل به کیفر از سوی پارادایم رقیب که قائل به استفاده از سازوکارهای غیرکیفری است، تا حدودی تعدیل و از آن اعتبارزدایی شود، اما گذر زمان و تحول در ارزشها، تنها موجب می شود که کیفر چهره ای ملایم تر و انسانی تر به خود گیرد و ضرورتهای اجتماعی هم چنان اجازه نمی دهد تا کیفر از شمار گونه های پاسخ به جرم خارج شود؛ به گونه ای که حتی تصور جهانی عاری از کیفر و سازوکارهای کنترلی قهرآمیز، دشوار است.

اگرچه میان دانش وران علوم جنایی پیرامون ضرورت کاربست کیفر به صورت حداقلی و تنها در پاسخ به شدیدترین رفتارهای جنایی، هم نظری عمیقی بوجود آمده است؛ اما انسان هم چنان به صورت غریزی-طبیعی تمایل دارد تا رفتار جنایی را با اقدامات سرکوب گرایانه پاسخ دهد. با وجود عدم انکار ضرورت کاربست کیفر در مبارزه با پدیده مجرمانه، باید بیان داشت که برخی جوامع بیش از حد متعارف از کیفر و سازوکارهای کیفری استفاده کرده و

در این حوزه دچار سوء مصرف شده‌اند. این امر همان معنایی است که «کیفرگرایی» نامیده می‌شود.

به‌طور کلی، هر چند تحولات معرفتی-تجربی در نظام عدالت کیفری ایران موجب شده است تا از شدت عمل کیفری پیرامون برخی جرایم و دسته‌ای از بزهکاران کاسته شود؛ اما سیاست کیفری ایران در برابر جرایم مواد مخدر و روان‌گردان همواره میل به کیفرگرایی داشته است. دلیل تفکیک مواد مخدر از مواد روان‌گردان آن است که آنچه امروزه در عرف به مواد مخدر صنعتی مشهور هستند، در اصطلاحات تخصصی پزشکی و روان‌پزشکی به‌عنوان مواد روان‌گردان شناخته می‌شوند. به همین دلیل، در اصطلاحات پزشکی، شیشه، هروئین، کریستال و ... جزء مواد روان‌گردان محسوب می‌شوند. با این حال در ادامه این نوشتار به جهت رعایت اختصار، از قید «روان‌گردان» جز در موارد ضروری، پرهیز می‌شود. در واقع، بر پایه این باور که اتخاذ سیاست کیفری سخت‌گیرانه در قبال جرایم مواد مخدر موجب بازدارندگی و پیشگیری از تکرار جرم می‌شود (اریک^۱، ۲۰۰۹)، پاسخهای کیفری شدیدی در نظام کیفری ایران پیش‌بینی و اعمال شده است؛ زیرا این امر بدیهی فرض شده است که تنها از گذر افزایش شدت مجازاتها می‌توان نرخ جرم را کنترل کرد (براگا، ۲۰۱۲). با این حال، پس از سالها طردشدگی اندیشه‌های مداراگرایانه در حوزه جرایم مواد مخدر، این رویکرد نیز به تدریج توانسته در کنار رویکرد کیفرگرا مجال ظهور پیدا کند. رویکرد مداراگرا در حوزه «مصرف مواد مخدر»، قائل به جرم‌زدایی (احسان‌پور و احسان‌پور، ۲۰۱۷) و نیز با این نگرش که اعتیاد مسأله‌ای مربوط به حوزه بهداشت و درمان است، با اتخاذ سیاستهای کاهش آسیب، درصدد پرهیز از ورود مصرف‌کنندگان مواد مخدر به گستره مصرف مواد پرخطر است (فرجیها و همکاران، ۲۰۱۶). چنان‌که رویکرد اخیر در قبال «مجازات قاچاقیان مواد

1- punitiveness/ punitivity

2- Eric

مخدر» با دلایلی چون شکست نظریه بازدارندگی در جرایم حوزه مواد مخدر (ملک‌راه و سبحانی، ۲۰۱۶)، نرخ روزافزون جرایم این حوزه (اکبری، ۲۰۱۴)، حساب‌گری ریسک‌مدار در پرتو ممنوعیت قاچاق و افزایش چشم‌گیر قیمت‌ها و عدم شناسایی سرکردگان و نفرات اصلی باندهای قاچاق (فرجیها و صادقی، ۲۰۱۷)، به دنبال اتخاذ سیاست‌های کیفری مبتنی بر تسامح است.

به این ترتیب، آموزه‌های کیفرگر-مداراگرا در حوزه جرایم مواد مخدر، عرصه تعارض گفتمانی دو دیدگاهی است که طرفداران هر یک از آنها در تلاش‌اند تا گفتمان خویش را مسلط کنند (امینی‌زاده، ۲۰۱۵). به عنوان مثال، تطور تاریخی مجازات‌های جرایم مواد مخدر در ایران، عرصه قانون‌مندی این دو گفتمان در دوره‌های مختلف است. (به لحاظ آموزه‌ای، «عدالت ترمیمی» در برابر پارادایم «عدالت کیفری» قرار دارد. اما از منظر پاسخ‌شناسی به جرم یا سیاست‌های کنترل جرم، عدالت ترمیمی در معنای مضیقی استعمال می‌شود که به سازوکارهای مسئولیت‌پذیری بزه‌کار و جبران خسارت از بزه‌دیده اشاره می‌کند و شامل برنامه‌های گوناگونی نظیر میانجی‌گری، نشست‌های خانوادگی، حلقه‌ها، تین‌کورتها، پانلها می‌شود. هم‌چنین، به لحاظ ثنوریهای توجیه‌کننده مجازات‌ها، نظریه «سزاگرایی» در برابر «عدالت اصلاحی یا بازپرورانه» قرار می‌گیرد. در اولی رویکرد گذشته‌نگر به «جرم» و در رویکرد دوم رویکرد آینده‌نگر به «مجرم» دنبال می‌شود. با این مقدمه، باید گفت کیفرگرایی ریشه در پارادایم «عدالت کیفری» دارد و البته تا حد زیادی از نظریه «سزاگرایی» سیراب می‌شود. در واقع، کیفرگرایی صورت پراکتیکال عدالت کیفری است که هم‌سو با عدالت استحقاقی/ سزایابانه و در تقابل با عدالت ترمیمی و رویکردهای اصلاحی/ بازپرورانه قرار دارد. اما صورت پراکتیکال جنبش‌های ترمیمی - اصلاحی، مداراگرایی کیفری - منتزع از مداراگرایی اجتماعی - است. توسل به کیفر برای پاسخ به بزه لزوماً امر مذمومی نیست؛ اما این توهم که توسل افراطی به کیفر و سازوکارهای کیفری می‌تواند شر ناشی از جرم را کنترل

کند و با این منطق سایر عوامل نظیر عوامل فرهنگی - اقتصادی - اجتماعی فروکاسته شوند، آن را تبدیل به سوء رفتار می‌کند. بنابراین، از مداراگرایی در نقطه مقابل کیفرگرایی استفاده شده است؛ زیرا کیفرگرایی به‌مثابه مشی حکمرانی در کنترل جرم در برابر الگوی مداراگرایی (tolerance) قرار می‌گیرد. دوم آن‌که دوگانه حقوق تنبیهی - حقوق ترمیمی یا جامعه تنبیهی/جامعه ترمیمی دورکیمی به‌رغم مشابهت با دوگانه سیاستهای کیفرگرایانه - مداراگرایانه، با آن متفاوت است. توضیح بیش‌تر اینکه واژگان (repressive) و (restitutive) به ترتیب به تنبیهی و ترمیمی ترجمه و در ادبیات فارسی متداول شده است. این در حالی است که برابر نهاد کیفرگرایی (punitiveness punitivity) و ترمیمی (restorative) است. از این رو، به‌رغم برخی مشابهت‌های مفهومی، مرزهای شکننده‌ای میان آنها وجود دارد. به‌این ترتیب، مداراگرایی نه به معنای رهایی بزهکار از هر الزام قانونی؛ بلکه مرادف با رویکرد حل مسئله (problem solving) است. رویکرد حل مسئله از این حیث مبتنی بر مدارا است که پاسخهای کیفری را در اولویت قرار نمی‌دهد؛ اگرچه ممکن است مداخله‌های حقوقی - درمانی، مجرم را به طور جدی‌تری مورد مؤاخذه قرار دهد. از زمان انقلاب مشروطه و شروع قانون‌گذاری در ایران تا سال ۱۳۴۸، با وجود وضع مجازات برای قاچاق و استعمال مواد مخدر، رویکرد غالب سیاست کیفری در قبال جرایم مواد مخدر، سیاست کنترل و درآمدزایی دولتی و مبتنی بر مداراگرایی بود. اولین قانون به‌منظور تنظیم‌گری بازار تریاک و مشتقات آن، قانون «تحدید تریاک» مصوب ۱۲۸۹ بود. سپس، قانون «ممنوعیت واردات مواد مخدر» در سال ۱۳۰۱ به تصویب دولت رسید. در سال ۱۳۰۴ و ذیل ماده ۲۷۵ قانون مجازات عمومی برای استعمال علنی مواد مخدر مجازات حبس یا جزای نقدی پیش‌بینی شد. مجلس شورای ملی قانون «انحصار دولتی تریاک» را در سال ۱۳۰۷ به تصویب رساند. در سال ۱۳۳۴ قانون «منع کشت خشخاش» تصویب شد تا اینکه سرانجام در سال ۱۳۳۸ شدیدترین پاسخ کیفری؛ یعنی اعدام در «قانون مربوط به اصلاح قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک» پیش‌بینی شد.

از سال ۱۳۴۸ با به رسمیت شناختن مجازات اعدام در «قانون تشدید مجازات مرتکبین اصلی جرایم مندرج در قانون منع کشت خشخاش» تا انقلاب ۵۷، سیاستهای سخت‌گیرانه معرفی شد. با این حال، پس از انقلاب و با تصویب قانون تشدید مجازات مرتکبان جرایم مواد مخدر در سال ۱۳۵۹، رویکردهای کیفرگرا در پرتو اندیشه‌های شرعی به‌عنوان گفتمان غالب شناسایی شد. (اگرچه کیفر اعدام برای اولین بار در «قانون مربوط به اصلاح قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک مصوب ۱۳۳۸» و برای تکرار ساخت یا وارد کردن مواد مخدر (ماده ۴) پیش‌بینی شد؛ اما می‌توان بیان داشت که در این قانون از کیفر اعدام به طور حداقلی استفاده شده بود و بزه‌کاران جرایم مواد مخدر در موارد نادری محکوم به اعدام می‌شدند). تصویب قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۶۷ و اصلاح آن در سال ۱۳۸۹ نیز کیفرگرایی در این حوزه را تداوم بخشید. با وجود این، در دهه ۹۰ خورشیدی، توسعه مجازات اعدام در این دوره و صف طولانی محکومان به اعدام در کنار دغدغه‌های بین‌المللی و نیز درک شهودی متولیان و سیاست‌گذاران پیرامون عدم کارایی مجازات اعدام در قبال جرایم مواد مخدر موجب شد تا این موضوع به‌عنوان یکی از چالشهای اصلی نظام معرفی و تلاش شود تا در سطح کلان-ملی، بسیج همگانی به سمت تعدیل اعدام در قبال جرایم این حوزه شکل گیرد. به همین دلیل، در نیمه نخست بهمن‌ماه سال ۱۳۹۴، نمایندگان مجلس شورای اسلامی با تقدیم طرح یک شوری «اصلاح مجازات اعدام از قانون مبارزه با مواد مخدر»، درصدد قانونی شدن جنبش تعدیل اعدام برآمدند. این امر سرانجام در سال ۱۳۹۶ منجر به تصویب ماده ۴۵ اصلاحی و تعدیل اعدام در جرایم مواد مخدر شد. بررسی سیر تحول تاریخی سیاست کیفری ایران در قبال جرایم مواد مخدر تعارض گفتمانی و هژمونی هر یک از این گفتمانها را در بسترهای سیاسی، اجتماعی و تاریخی مختلف نشان می‌دهد.

با توجه به آن‌که گفتمانهای مداراگرا-کیفرگرا در ایران، محل نزاعهای سیاسی-اجتماعی و در نتیجه برای مردم حساسیت‌برانگیز بوده، همواره مورد توجه سینماگران نیز قرار گرفته

است. به همین دلیل، یکی از سوژه‌هایی که سینمای ایران همواره علاقه فراوانی به بازتاب آن دارد، جرایم حوزه مواد مخدر است. از ابتدای دهه ۶۰ خورشیدی تاکنون فیلمهای سینمایی گوناگونی در قلمروی جرایم مواد مخدر ساخته شده‌اند که همسو با گفتمان سرکوب‌گرایانه، در راستای تهییج مخاطب و برانگیختن احساسات وی، از ایده‌های کیفی و سخت‌گیرانه حمایت می‌کنند و در جهت نهادینه‌سازی آن گام برمی‌دارند. فیلمهای «امشب اشکی می‌ریزد»، «آکواریوم»، «تیغ و ابریشم»، «مسافر شب»، «نیش»، «تاراج»، «چشم عقاب»، «سیاه‌راه»، «دبیرستان»، «طوبی»، «گلان»، «مجازات»، «باد و شقایق»، «عشق طاهر»، «شمعی در باد»، «خون بازی»، «علی ستوری»، «مرهم»، «عصر یخبندان» و «لامپ صد» در زمره فیلمهایی هستند که به صورت مستقیم و غیرمستقیم به جرایم اعتیاد و قاچاق مواد مخدر و سخت‌گیری در این حوزه پرداخته‌اند. با این حال، انتخاب فیلم «متری شیش و نیم» به‌عنوان نمونه پژوهی این نوشتار بدان دلیل صورت گرفته است که از یک‌سو، این فیلم تنها فیلم سینمایی ایرانی است که سیاستهای کنترلی سخت‌گیرانه را در «جرایم مواد مخدر و روان‌گردان» ارزیابی می‌کند و با نگاهی انتقادی درصدد تحلیل گفتمانهای کیفرگر-مداراکرا در این حوزه برمی‌آید. از سوی دیگر، تمرکز این فیلم بر مجازات اعدام است. در فیلمهای سینمایی پس از انقلاب - به ویژه در سینمای انقلابی دهه ۶۰ و در فیلمهایی نظیر تیغ و ابریشم، آکواریوم و تاراج- تمرکز بازنمایی بر این امر بوده است که مبارزه با قاچاق مواد مخدر و اعتیاد تنها از گذر نگاه اهریمنانه به بزهداران آن جرایم و اتخاذ سیاستهای سخت‌گیرانه امکان‌پذیر است (حدادزاده نیری، ۲۰۱۸) و به دلیل همین پیش‌فرض، هیچ‌کدام از فیلمهای سینمایی ایران بر ارزیابی پاسخهای کیفی پیش‌بینی شده در نظام کیفری ایران و به طور مشخص اعدام تمرکز نداشته‌اند. افزون بر این، با توجه به سال تولید فیلم متری شیش و نیم (۱۳۹۷)، این اثر سینمایی محصول عرصه گفتمانی شکل گرفته پیرامون جنبش تعدیل اعدام در سالهای اخیر است.

بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که در وهله نخست، فیلم «متری شیش و نیم» کدام یک از دو عرصه گفتمانی موافق و مخالف کیفرگرایی را در جرایم مواد مخدر بازنمایی می‌کند؟ «مؤلف» بر پایه چه منطقی (شهودی، فلسفی یا تجربی) موافقت یا مخالفت خود را با سیاستهای کیفرگرا به تصویر می‌کشد؟ چه زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی موجب تولید این محصول سینمایی شده است؟ موافقت یا مخالفت با کیفرگرایی در فیلم «متری شیش و نیم» بر پایه برساخت رسانه‌ای است یا مبتنی بر شواهد تجربی؟ به عبارت دیگر، مؤلف بر پایه یافته‌های جرم‌شناختی-کیفرشناختی و به صورت نظریه‌مند موافقت/مخالفت خود را با سیاستهای کیفرگرا اعلام می‌کند و یا با بهره‌گیری از ایده‌های عوام‌گرایانه، واقعیت اجتماعی جرم را وارونه نمایش می‌دهد؟ و سرانجام در یک بافت کلی، این فیلم در دوگانه کیفرگرایی-مداراگرایی در برابر بزهکاران جرایم مواد مخدر از کدام رویکرد دفاع می‌کند و در صورت گزینش هریک از دو رویکرد اشاره شده، مؤلف بر پایه چه مؤلفه‌های گفتمانی حمایت خود را توجیه می‌کند؟ بر این اساس، پس از ارائه مبانی نظری، روش‌شناسی این پژوهش در پرتو روش «رویکرد گفتمانی تاریخی»^۱ مطرح می‌شود. سپس، متن مورد تحلیل معرفی و داده‌های موجود ارائه و تفسیر می‌شوند. سرانجام، نتیجه حاصل از این پژوهش ارائه می‌شود.

چارچوب مفهومی

با توجه به آن‌که موضوع پژوهش حاضر، تحلیل گفتمان فیلم «متری شیش و نیم» است، بازنمایی، برساخت‌گرایی و تحلیل گفتمان به‌عنوان مهم‌ترین عناصر چارچوب مفهومی در این پژوهش تبیین می‌شوند.

1- Discourse- Historical Approach (DHA)

بازنمایی

یکی از تحولات دنیای امروزی، حضور هرچه گسترده‌تر گونه‌های متنوعی از «رسانه‌های جمعی»^۱ در زندگی روزمره مردم است. در عصر حاضر، زیست فردی-اجتماعی افراد در سایه بهره‌برداری از فضای گسترده رسانه‌های جمعی نظیر رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها، کتابها، اینترنت، فیلمهای سینمایی، موسیقی، مجلات و شبکه‌های اجتماعی معنا پیدا می‌کند. در این چارچوب، رسانه‌ها ضریب نفوذ بالایی در شکل‌دهی به سبک‌زندگی و تغییر بینش افراد نسبت به موضوعات و پدیده‌های مختلف دارند. چنان‌که دانش‌وران علوم ارتباطات با طرح نظریه «تزریقی»^۲ یا «گلوله جادویی»^۳ بر این باورند که رسانه‌های گروهی تأثیر مستقیم، فوری و قدرتمند بر مخاطبان دارند؛ به نحوی که می‌توان از گذر طراحی یک پیام مشخص، بسان شلیک گلوله و یا تزریق آمپول، جسم و روان آنها را تسخیر و پاسخ‌مورد انتظار را از مخاطب خویش دریافت کرد (سورین و تانکارد، ۲۰۰۹).

بی‌تردید، اخبار جنایی به جهت جذابیتی که همواره برای مخاطبان دارند، سهم زیادی از تولیدات رسانه‌های گروهی را به خود اختصاص می‌دهند و به‌این ترتیب، جرم و مجازات از گذر آنها معرفی و درک می‌شوند. بر اساس یافته‌های حاصل از مطالعه اخبار جنایی شش روزنامه در ایران در سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۴ از مجموع ۱۳۳۲ خبر حوادث روزنامه‌های ایران با ۲۱/۷ درصد، شرق با ۱۶/۲ درصد، جام جم با ۱۵/۷ درصد، همشهری با ۱۵/۵ درصد، کیهان با ۱۵/۲ درصد و اطلاعات با ۱۵/۱ درصد به ترتیب بیش‌ترین سهم را در انتشار این اخبار دارند. از مجموع ۴۶۰۵ خبر مربوط به جرایم نیز روزنامه‌های ایران با ۱۹/۷ درصد، شرق با ۱۶/۵ درصد، جام جم با ۱۶/۲ درصد، همشهری با ۱۵/۴ درصد، کیهان با ۱۵/۲ درصد

1- mass media

2- hypodermic needle model

3- magic bullet theory

4-Severin & Tankard

و اطلاعات با ۱۵/۱ درصد بیش‌ترین سهم را در انتشار این‌گونه اخبار دارند (آسیایی، ۲۰۱۷). از آنجاکه اکثر مردم تجربه شخصی اندکی پیرامون چرایی ارتکاب جرم و نحوه انجام آن و نیز فرآیند رسیدگی و چگونگی اعمال مجازات دارند، تصویر ذهنی آنها در این باره بیش از هر چیز برگرفته از تصویر رسانه‌ای است. اگرچه در گذشته، صفحه حوادث جرایم بیش‌ترین اثرگذاری را بر ذهنیت مردم در باره جرم و مجازات داشته است؛ اما امروزه سینما است که به دلایلی هم‌چون کثرت مخاطبان، جذابیت جلوه‌های بصری و از همه مهم‌تر، نفوذ بالای جهان‌بینی مؤلف در شکل‌دهی به اولویتهای مخاطب، نقش مهمی در جهت‌دهی به افکار عمومی پیرامون عدالت کیفری دارد. اگرچه صنعت سینما در آمریکای شمالی و اروپای غربی از حیث میزان فروش، تعداد تماشاگران، سالن سینما و تولید فیلم با سینمای ایران قابل‌مقایسه نیست؛ اما شواهد نیمه‌رسمی از این واقعیت پرده برمی‌دارد که به‌رغم فراز و نشیبهایی که در تعداد مخاطبین و میزان استقبال آنها از آثار سینمایی در ایران وجود دارد؛ میزان فروش سینمای ایران در سال ۹۸ معادل دویست و نودونه میلیارد تومان و مجموع مخاطبان این سال بالغ بر ۲۶ میلیون نفر بوده است.^۱

به‌طورکلی، مؤلف در اثر سینمایی برای بازنمایی رویدادهای جنایی دو رویکرد را می‌تواند اتخاذ کند: در رویکرد اول، آثار سینمایی با بازنمایی گزینش‌گرایانه پدیده‌های جنایی، با تأکید بر جرایم خشونت‌بار و تمرکز بر رفتار بزهکار، ذهن مخاطب را «دستکاری»^۲ و با تحریف رسانه‌ای مطالبی را به مخاطب منتقل می‌کنند که منطبق با واقعیت نیست. افزون بر این، چنانچه دقیق‌تر به این موضوع نگریسته شود، میزان واقعی مخاطبان یک اثر سینمایی نباید به بازدیدکنندگان پرده نمایش سینما محصور شود و مخاطبین «نمایش خانگی» را نیز باید در زمره مخاطبان سینما دانست. گفتنی است فیلم سینمایی «متری شیش و نیم» که از

1- <http://www.pana.ir/news1073896/>

2- manipulation

اواخر سال ۱۳۹۷ تا اواسط سال ۱۳۹۸ مورد اکران قرار گرفته است، رکورد پرفروش‌ترین فیلم غیرکمدی سینمای ایران را داراست.^۱ در این شرایط، افکار عمومی در پرتو بازنمایی سینمایی، نگاه «غیرخودی‌انگاران»^۲ به بزهکار را برمی‌گزیند و با همذات‌پنداری با بزه‌دیده درصدد تحمیل پاسخهای غیرعلمی و احساسی به بزهکاران برمی‌آیند. در این زمینه می‌توان به بازنمایی رسانه‌ای بزهکاران جرایم جنسی و یا مجرمین جرایم خشونت‌بار اشاره کرد. رسانه‌ها با دستکاری افکار عمومی و نیز ایجاد هراس اخلاقی نسبت به آنها، از این مجرمین به‌مثابه متجاوز، هیولا، انگل، اراذل‌واوباش یاد می‌کنند که این امر، زمینه‌های هم‌افقی وجودی مخاطب با بزه‌دیده و پیشنهاد پاسخهای سخت‌گیرانه و عوام‌زده در برابر بزهکاری را فراهم می‌آورد. در نتیجه این فشار، کنشگران دستگاه عدالت کیفری نیز تحت تأثیر افکار عمومی عوام‌زده، سیاست‌گذاری می‌کنند؛ تا جایی که ممکن است این امر به تصویب قانون نیز منجر شود. نمونه بارز قانون‌گذاری مبتنی بر وقایع مجرمانه، قانون «اصلاح قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز می‌کنند» مصوب ۱۳۸۶ است (مقدسی و فرجیها، ۲۰۱۱). در این شرایط، نظام عدالت کیفری با به رسمیت شناختن «عوام‌گرایی کیفری»^۳ به‌جای توسل به راهبردهای علمی و رهیافتهای کارشناسانه، اراده سخت‌گیرانه توده مردم نسبت به عدالت کیفری را مدنظر قرار می‌دهد. اما در رویکرد دوم، آثار سینمایی با نگاهی چپ‌گرایانه، به جای تأکید بر جرایم خیابانی، جرایم طبقه فرادست را هدف قرار می‌دهد. در این شرایط، مؤلف با تأکید بر واقعیت‌های پدیده‌های مجرمانه، ممکن است از جرم‌شناسان متخصص به‌عنوان مشاور استفاده کند و یافته‌های علمی را در آثار خود بازتاب دهد. از این‌رو، «تخصص‌گرایی جرم‌شناختی»^۴ در آثار سینمایی هم‌سو با «جرم‌شناسی

1- <https://fa.wikipedia.org/wiki>

2- outsider

3- penal populism

4- criminological professionalism

خبرساز»^۱، (جرم‌شناسی خبرساز گرایشی از جرم‌شناسی انتقادی است که درصددِ مقابله با عوام‌گرایی جنایی و سیاستهای عوام‌زده است. دانشوران عرصه جرم‌شناسی خبرساز، با شناسایی مرز میان برساخت و واقعیت جرم و بزهکاری از گذر رسانه‌های گروهی، بسترهای تبدیل افکار عوام‌گرا به افکار عمومی کارشناسی شده و در نتیجه زمینه‌های پاسخ عقلایی به بزهکاری را هموار می‌کنند (نجفی ابرندآبادی و هاشم بیگی، ۲۰۱۱)). محصولات سینمایی متأثر از این رویکرد را در زمره «فیلمهای وزین»^۲ قرار می‌دهد. در این بستر، هم‌ذات‌پنداری با مجرم در پرتو رویکردهای ساختارگرایانه، نتیجه‌ای جز اعمال پاسخهای حمایتی، بازپرورانه و سیاستهای مبتنی بر رفاه نخواهد داشت. بنابراین، نتیجه بازتاب رویکرد اول در آثار سینمایی، «کیفرگرایی عمومی»^۳ (منظور از «کیفرگرایی عمومی»، تمایل افراطی مردم به کیفر به‌منظور کنترل جرم و پاسخ‌دهی به بزهکاران است. در مقابل، «کیفرگرایی حکومتی» شامل افراط در مقررده‌گذاریهای کیفری و نیز کاربست سایر سیاستهای سخت‌گیرانه از سوی نظام عدالت کیفری در سه گستره تقنینی، قضایی و اجرایی می‌شود (میرسعیدی و محمدکوره‌پز، ۲۰۱۹)). و اتخاذ رویکرد دوم، «مداراگرایی»^۴ خواهد بود.

البته اشاره به این نکته ضروری است که نباید از یک‌سو، فرهنگ عمومی و عوام‌گرایی را یکی پنداشت؛ و از سوی دیگر، نسبت منطقی کیفرگرایی و عوام‌گرایی را مساوی دانست. اگرچه در بیش‌تر سیاستهای کیفرگرایانه می‌توان خط سیر نوعی عوام‌زدگی را پیدا کرد؛ اما این امر در همه موارد راست نمی‌آید. چنان‌که حتی در اندیشه‌های جرم‌شناسانه نو نیز می‌توان رهیافتهایی را مشاهده کرد که به‌منظور پاسخ‌دهی به جرم و کنترل آن بر سیاستهای سرکوب‌گرایانه تأکید و آن را چاره بحران بزهکاری می‌داند. برای نمونه، از میان نظریه‌های

1- news making criminology

2- broadsheet movies

3- public punitiveness

4- tolerance

هنجاری، انگاره‌های دیدگاه «محافظه‌کاری» در ذیل «جرم‌شناسی راست جدید» به نحو آشکاری تمایل به توسل افراطی به کیفر به منظور حل معضل جرم دارد؛ که بی‌تردید، چنین هنجارهای جرم‌شناسانه‌ای، می‌تواند به کیفرگرایی منجر شود (میرسعیدی و محمدکوره‌پز، ۲۰۱۹).

برساخت‌گرایی

برساخت‌گرایی ریشه در اثر «برگر و لاکمن»^۱ با عنوان ساخت اجتماعی واقعیت دارد. آنها معتقدند جهان اجتماعی (کنشها، ساختارها و نهادها)، محصول فرهنگی فراگردهای آگاهانه و ذهنیت مشترک است. آنها معرفت روزمره را محصول خلاقیت افرادی می‌دانند که در عین حال، خودشان از وزن و اهمیت معرفت نهادیافته‌ای که دیگران تولید کرده‌اند، تأثیر می‌پذیرند (برگر و لاکمن، ۱۹۶۶). نظریه ساخت اجتماعی واقعیت، تصور و درک مخاطب از دنیای پیرامون را حاصل ترکیب ساخت اجتماعی معنا و مفهوم حاصل از تجربه شخصی می‌داند. در این دیدگاه، تنها واقعیت عینی و بیرونی نیست که شناخت افراد را می‌سازد؛ بلکه ذهن آنها نیز در ساختن جهان خارج نقش سازنده‌ای دارد. به نظر برساخت‌گرایان، مفاهیم جنبه خاص تاریخی و فرهنگی خود را دارند و نتیجه شرایط خاص زمانی و مکانی خود هستند. به نظر آنها، آنچه حقیقت نامیده می‌شود، حاصل مشاهده عینی جهان نیست، بلکه زاینده فراگردهای اجتماعی مستمر بین افراد است (بهرامی‌کمیل، ۲۰۰۹).

از این رو، برساخت‌گرایی اجتماعی معتقد است که آنچه افراد جامعه به منزله واقعیت درک می‌کنند، آفریده کنش متقابل اجتماعی افراد و گروهها است. پس تلاش برای «تبیین» واقعیت اجتماعی، به معنای نادیده گرفتن و شیء‌واره ساختن فرایندهایی است که چنین واقعیتی از گذر آنها ساخته می‌شود. بر اساس نظر «مک‌کوایل»^۲، نظریه برساخت‌گرایی دو

1- Berger & Luckmann

2- Mc Quail

ویژگی دارد: نخست آن که رسانه‌ها صورت‌بندیهای اجتماعی و حتی خود تاریخ را از رهگذر چارچوب‌سازی ایماژها و تصاویر می‌سازند. دوم، مردم به‌عنوان مخاطب، نقطه نظرانشان درباره واقیعت اجتماعی و جایگاهشان در آن واقیعت را در تعامل با ساخته‌های نمادین رسانه‌ای شکل می‌دهند. این نظریه از یک‌سو، هم به قدرت رسانه‌ها و هم به قدرت مخاطب برای انتخاب، براساس مذاکره مداوم بین آنها باور دارد (مک کوایل، ۲۰۰۹) و از سوی دیگر، نشان می‌دهد که چطور رسانه‌ها می‌توانند از گذر ساخت اجتماعی واقیعت در پرتو بازنمایی و به شیوه نادرست، حقایق را دگرگون جلوه دهند. «هال»^۱ استدلال می‌کند که واقیعت به نحو معنادار وجود ندارد و «بازنمایی»^۲ یکی از شیوه‌های کلیدی تولید معناست.

به بیان دیگر، بازنمایی از گذر فرایندهای توصیف و مفهوم‌سازی و جایگزین‌سازی، معنای آنچه را بازنمایی شده است، برمی‌سازد (مهدی‌زاده، ۲۰۰۸). در این بستر، بازنمایی، انعکاس و بازتاب معنای پدیده‌ها در جهان خارج نیست؛ بلکه تولید و ساخت معنا بر اساس چارچوبهای مفهومی و گفتمانی است. از آنجاکه سینما یکی از فراگیرترین نهادهای تولید، بازتولید و توزیع معرفت و آگاهی در جهان جدید است، می‌توان محتوای آن را منبع قدرتمندی درباره جهان اجتماعی دانست. بنابراین، بازنمایی رسانه‌ای در آثار سینمایی، معناسازی خنثی و بی‌طرف نیست؛ زیرا هرگونه بازنمایی ریشه در ایدئولوژی و گفتمانی دارد که از آن منظر بازنمایی صورت می‌گیرد (یتمن^۳، ۲۰۰۲).

تحلیل گفتمان

«یورگنسن و فیلیپس»^۴ معتقدند «گفتمان» شیوه خاصی برای سخن گفتن درباره جهان و فهم آن است. آنها بر این باورند که شیوه‌های سخن گفتن درباره جهان، هویتها و روابط

1- Hall

2- representation

3- Yetman

4- Jorgensen & Philips

اجتماعی، واقعیت را به شکل خنثی بازتاب نمی‌دهند؛ بلکه نقشی فعال در ایجاد و تغییر حقیقت دارند (یورگنسن و فیلیپس، ۲۰۰۰). در این بستر، تحلیل گفتمان تلاش می‌کند تا نشان دهد که چگونه افراد از ابزار زبان برای برساختن دیدگاه‌های خود درباره پدیده‌های مختلف بهره می‌گیرند. از این رو، زبان در همه سطوح اجتماعی در پی ایجاد نظم و تغییر است (ون‌دایک، ۲۰۰۲) و با قدرت فراوان قادر به معناسازی، دنیاسازی و فعالیت‌سازی است (گی، ۱۹۹۹).

تحلیل گفتمان خود رویکردهای گوناگونی را شامل می‌شود که یکی از آنها «تحلیل گفتمان انتقادی»^۳ است. تحلیل گفتمان انتقادی که ریشه در «زبان‌شناسی انتقادی»^۴ دارد، رهیافتی میان‌رشته‌ای به مطالعه گفتمان است که زبان را به‌منزله شکلی از رویه یا کردار اجتماعی می‌بیند و توجه خود را صرف آشکارسازی شیوه سلطه اجتماعی و سیاسی موجود در متون و گفتارها می‌کند (فرقانی و اکبرزاده، ۲۰۱۱). در این رویکرد، افزون بر جنبه‌های ظاهری و واژگانی متون، به عوامل گوناگون سیاسی، فرهنگی و اجتماعی نیز توجه می‌شود. به همین دلیل، به باور طرفداران تحلیل گفتمان انتقادی «متون سرشار از اظهارات فرا واقع است که حقیقت در پس آن‌ها نهفته است. به عبارت دیگر، متن گفتمانی است که بازتاب نظام‌های رفتاری، اجتماعی و تاریخی است» (قبادی، ۲۰۰۹). از این رو، تحلیل گفتمان انتقادی، روشی است که برای بررسی تغییرات اجتماعی و فرهنگی به کار گرفته می‌شود و مرجعی است که در نزاع علیه استعمار و سلطه استفاده می‌شود (فرکلاف، ۲۰۱۲). به عبارت دیگر، تحلیل گفتمان انتقادی در جستجوی آن است تا چگونگی روابط قدرت را در گفتمان

1- Van Dijk

2- Gee

3- critical discourse analysis

4- critical linguistic

5- Fairclough

شناسایی و از گذر آن، پشت پرده یک مشکل خاص را بازگو کند (مواگاشوا، ۲۰۱۴). این رویکرد که سوءاستفاده از قدرت را در پرتو گفتارها و مفاهیم بیان‌شده نشان می‌دهد، به ایدئولوژی و قدرت به‌مثابه مهم‌ترین بخشهای گفتمان توجه می‌کند (وداک، ۲۰۱۳). قدرت در گفتمان انتقادی، نابرابر، نامتقارن و سلطه‌آور است و به طبقه و گروه خاصی تعلق دارد و ایدئولوژیها نیز ساختهای معنایی هستند که در تولید، بازتولید و تغییر روابط نابرابر قدرت نقش دارند (فرکلاف، ۲۰۱۲).

روش

«وداک» به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نظریه‌پردازان تحلیل گفتمان انتقادی، گفتمان را امتزاج پیچیده‌ای از کنشهای گفتمانی می‌داند که به‌طور همزمان و پی‌درپی با هم مرتبط هستند و خود را درون و میان حوزه‌های اجتماعی کنش، ژانرها، نشانه‌ها و متون گفتاری یا نوشتاری نشان می‌دهند (وداک، ۲۰۰۱). از این‌رو، تحلیل گفتمان وداک در رویکرد تاریخی به‌عنوان روشی برای تحلیل متن برخلاف تحلیلهای زبان‌شناسانه فرکلاف و فوکو، صرفاً با عناصر نحوی تشکیل‌دهنده جمله سروکار ندارد؛ بلکه فراتر از آن، عوامل بیرون از متن یعنی بافت موقعیتی، فرهنگی و اجتماعی را نیز بررسی می‌کند. وداک با در نظر گرفتن زبان به‌عنوان شکلی از کردار اجتماعی، رابطه‌ای دیالکتیکی میان کردارهای گفتمانی-زبانی و حوزه‌های خاص عمل برقرار می‌کند (وداک، ۲۰۱۴). بنابراین، برخلاف فوکو که زبان را در پرتو روابط قدرت تعریف و آن را ابزاری سرکوب‌گر معرفی می‌کند (فوکو، ۱۹۷۱)، وداک به جای افشاگری روابط پشت پرده قدرت و متأثر از سنت هابرماسی، با رویکرد تاریخی به دنبال اعمال روشی سازنده و ترمیم‌گر است تا با استفاده از رویکردهای اخلاقی، هم‌زیستی مسالمت‌آمیز میان گفتمانهای مختلف را شکل دهد. به عبارت بهتر، رویکرد تاریخی وداک

1- Mogashoa

2- Wodak

در پی حذف موارد اختلافی گفتمانها و نزدیک‌سازی آنها است (وداک، ۲۰۱۴). به‌طورکلی، رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی وداک زمانی کاربردپذیرتر می‌شود که گفتمانهای معارض درباره یک مسئله وجود داشته باشد. در این شرایط، رویکرد تاریخی بستری را فراهم می‌کند تا گفتمانهای معارض به یکدیگر نزدیک شوند و پیرامون مسائل اشتراکی به یک جهان‌بینی مشترک برسند.

با توجه به آن‌که هدف اصلی این پژوهش، تحلیل گفتمان فیلم سینمایی «متری شیش و نیم» درباره سخت‌گیری یا مداراگرایی در جرایم مواد مخدر است، از «رویکرد گفتمان تاریخی» وداک استفاده می‌شود. دلیل اصلی انتخاب رویکرد وداک آن است که عرصه گفتمانی سیاستهای کیفرگرا به طور عام و کاربست آن در جرایم مواد مخدر به طور خاص، از دیرباز یکی از چالش‌برانگیزترین تجلی‌گاههای حضور دو دیدگاه متقابل و معارض است؛ بدین معنا که عده‌ای به‌طورکلی، موافق سیاستهای کیفرگرا و بازدارندگی آن در این حوزه هستند و برخی دیگر نیز به طور مطلق، کیفرگرایی را در جرایم مواد مخدر نفی می‌کنند. بر این اساس و با توجه به عدم وجود یک گفتمان میانه در این قلمرو که متأثر از رهیافت‌های علمی و متضمن تأمین دغدغه‌های اخلاقی-انسانی و نیز امنیتی-سیاسی باشد، این پژوهش رویکرد گفتمان تاریخی وداک را به‌عنوان روش تحلیل گفتمان برگزیده است؛ زیرا در این روش به جای تمرکز بر موافقت یا مخالف با یک موضوع، هدف بنیادی، ساخت جهانی مشترک است. در این رویکرد، نشان داده می‌شود که تا چه اندازه جهان مشترک ما تهی و پرتنش است و چگونه می‌توان از آن عبور کرد و جهانی بینابین ساخت. در واقع، قرار است نشان داده شود که تا چه اندازه طرفین منازعه با استدلال‌های سست و گمراه‌کننده هم خود و هم جهان خویش را تخریب می‌کنند؛ چگونه طرف مقابل را تحقیر و برساخت جهانی پرکینه پافشاری می‌کنند و سرانجام اینکه بر پایه چه منطقی روابط انسانی را نادیده می‌گیرند. روش وداک، در پرتو سه مفهوم نقد، زمینه و گفتمان ساخت می‌یابد (وداک، ۲۰۰۳). در

نقد، متن مورد تحلیل به لحاظ زبان‌شناختی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در واقع، دیالوگها، سکانسها و نیز ایماژهای رتوریک، از منظرهای گوناگون نظیر میزان اعتبار بر پایه منطق/دعاوی چهارگانه هابرماس (حقیقت، صداقت، درستی اخلاقی و قابل فهم بودن)، نقد درونی متن و نقد ساختارهای استدلالی (شناسایی توپویها) مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. به فرآیند چگونگی اتصال مقدمات استدلال به نتیجه آن، توپوی گفته می‌شود در زمینه، متن در پرتو زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، تاریخی و شناختی فهم می‌شود. دو مفهوم بینامتنیت و مفروضات ذیل زمینه مورد واکاوی قرار می‌گیرند و سرانجام، در گفتمان راهبردهای گفتمانی بررسی می‌شوند. (در این باره بنگرید به: رایزیگل، مارتین (۱۳۹۷). رویکرد گفتمانی-تاریخی (ترجمه ع. عطاران). در: ج. فلاوردو و ج. ای. ریچاردسون (ویراستاران). راهنمای گفتمان‌شناسی انتقادی (۱. رویکردها) (صص ۹۲-۶۹) (ترجمه گروه مترجمان)، تهران: لوگوس)

روایتی کوتاه از فیلم

داستان فیلم «متری شیش و نیم»، روایت پیچیده‌ای از جرایم حوزه مواد مخدر است. «صمد» به عنوان مأمور مبارزه با مواد مخدر به همراه اکیپی از همکاران خود در اداره مبارزه با مواد مخدر به دنبال دستگیری فروشنده بزرگ شیشه یعنی «ناصر خاکزاد» هستند. بعد از آنکه تلاشهای ابتدایی برای شناسایی «ناصر» با شکست مواجه می‌شود، مسئولان پلیس تصمیم می‌گیرند تا با اتخاذ رویکرد ضربتی، در مرحله اول معتادان را جمع‌آوری کنند، از گذر آنها اطلاعات خرده‌فروشان را به دست آورند و سرانجام، به هدف اصلی خود یعنی «ناصر خاکزاد» برسند. بعد از انجام یک طرح بالا به پایینی و از گذر اطلاعات به دست آمده از معتادان به مواد مخدر، دو خرده‌فروش مواد مخدر دستگیر می‌شوند و آنها محل زندگی «ناصر» را فاش می‌کنند. افزون بر اتهامات قبلی، در آپارتمان «ناصر» شش کیلوگرم شیشه

کشف می‌شود که سرانجام موجب محکومیت وی به اعدام می‌شود.

یافته‌ها

متن مورد تحلیل

با توجه به ژانر جنایی فیلم، مؤلف برای بیان دیدگاه‌های مختلف از ایده‌های گوناگونی کمک می‌گیرد تا در ذیل آنها، دوگانه کیفرگرایی-مداراگرایی را تحلیل و ارزیابی کند. به‌عنوان مثال، در نظر مؤلف نماد کیفرگرایی در قبال معتادان و قاچاقچیان مواد مخدر نهاد پلیس است. با این حال، مؤلف در این اثر به صورت خواسته یا ناخواسته نهاد معارض با گفتمان پلیس را معرفی نمی‌کند؛ بلکه برای ارائه گفتمان رقیب از ایماژها، سکانسها، دیالوگها و حتی چرخش گفتمانی برخی نیروهای پلیس- به ویژه صمد - کمک می‌گیرد تا مخالفت خود را با رویکردهای کیفرگرا نشان دهد. از این رو، با توجه به متن، ایماژها، سکانسها، دیالوگها می‌توان گفت این فیلم محل حضور مؤلفه‌های تأییدکننده و نفی‌کننده سیاستهای سخت‌گیرانه به‌عنوان دو گفتمان معارض است.

جدول (۱) مؤلفه‌های تأییدکننده سیاستهای کیفرگرا

ملاحظات دیگر	تحلیل اولیه	داعیه اعتبار	توبوی	راهبرد گفتمانی	متن فیلم
تعمیب و گریز موجب از بین رفتن جان بزهکار احتمالی می‌شود. این در حالی است که مجازات قانونی نگهداری موادی که در دست مجرم بوده، اعدام نبود. با این حال، مؤلف تنها به بخشی از واقعیت اشاره نمی‌کند و در سکانسی دیگر نیز نشان می‌دهد که در عملیاتهای مبارزه با قاچاق، ممکن است نیروهای پلیسی - امنیتی نیز جان خود را از دست دهند.	فقدان عقلانیت در برنامه‌های کنترلی در سطح کلان موجب می‌شود تا اجرای این برنامه‌ها برای بزهکاران و نیز مأموران پلیس آسیب‌زا باشد.	حقیقت	امنیتی	اسناد	نظام تعقیب و گریز برای دستگیری فروشندگان خرد مواد مخدر بدون در نظر گرفتن امنیت جانی آنها (سکانس ابتدایی فیلم) و در ادامه، جان باختن مأموران مبارزه با مواد مخدر در سکانس شناسایی رضا ژاپنی.
کاهش مصرف مواد مخدر و نیز مبارزه با قاچاق آن در پرتو سیاستهای کوتاه‌مدت، قاطعانه و سخت‌گیرانه پلیس شدنی است. این حقیقت دستکاری شده که پلیس جزء نهادهای زیرمجموعه دستگاه اجرایی است و اینکه مشکل را باید در سطوح عالی‌تر و سیاستهای کلان حکمرانی جست‌وجو کرد.	نگاه مجرم‌مدار به معتادان به جای تأکید بر رویکرد حمایتی در دستگاه پلیسی	عدم حقیقت	امنیتی	اسناد	اجرای طرحهای ضربتی برای مبارزه با معتادان و قاچاقچیان (سکانس ابتدایی انجام عملیات ضربتی در حلبی‌آباد برای دستگیری معتادان و سکانس انتهایی اجرای مجدد طرح ضربتی برای دستگیری معتادان در وسط اتوبان).

ملاحظات دیگر	تحلیل اولیه	دایره اعتبار	تئوری	راهبر د کفتمانی	متن فیلم
تأکید بر فرهنگ سازمانی خشونت‌بار پلیس در مواجهه با مسئله جرم، فاصله فراوان میان فرهنگ سازمانی رسمی (قانونها، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌ها) و فرهنگ سازمانی غیررسمی (اصول و باورهای رفتاری - کرداری)، نقض حقوق انسانی و قانونی شخص تحت نظر و سرانجام تحقیر اجتماعی آنها.	فرهنگ سازمانی غیررسمی پلیس	نادرستی اخلاقی	اخلاقی	اسناد	خشونت «کلامی» در قالب عباراتی چون حیون، خفه شو، آشغال نکبت، مثل اسب شیحه بکشی، مؤذّب باش پدرسگ، حروم زاده، داری دروغ می گی عین سگ و ... خشونت «جسمانی» در قالبهایی چون بشین پاشو دادن، کتک زدن ناصر، دستبند زدن ناصر به پایین ترین نقطه میله زندان و به زور بلند کردن او، سیلی حمید به ناصر و ... خشونت «روحی - روانی» در قالبهایی چون آزاد کردن ناصر به صورت غیر واقعی، صحبت صمد با ناصر در مورد رشوه و امیدوار نگه داشتن او مبنی بر آزاد شدن غیرقانونی.

ملاحظات دیگر	تحلیل اولیه	داعیه اعتبار	توپوی	راهبرد گفتمانی	متن فیلم
هدف اولیه نظام عدالت کیفری در ایران، حذف و ناتوان‌سازی بزهکاران جرایم مواد مخدر است. نکته اخیر که مؤلف درصدد القای آن به مخاطب است، درباره تمامی گونه‌های بزه‌کاران جرایم مواد مخدر واقعیت ندارد.	در نهادهای عدالت کیفری ایران، خشونت عنصر جدایی‌ناپذیر از سیاست اجتماعی است.	علم حقیقت	خشونت	تشدید	اون شب که اینا ریختن منو بگیرن، من قبلش خودم تریب خودمو داده بودم. یازده ورق قرص خورده بودم. یک ساعت دیرتر رسیده بودن کارم تموم بود. من مرده بودم. اینا منو زنده کردن تا خودتون منو بکشن.

جدول (۲) مؤلفه‌های تأیید کننده سیاستهای مداراگرا

ملاحظات دیگر	تحلیل اولیه	داعیه اعتبار	توبوی	راهبرد گفتگویی	متن فیلم
مؤلف بر پایه انگاره‌های جرم‌شناسی انتقادی (چپ) و ساختارگرا، علت جرم را در نابرابری جستجو می‌کند. نابرابری اقتصادی همراه با تحقیر اجتماعی «ممکن» است موجب بزهکاری شود (نظریه فشار).	فقر یا نابرابری در توزیع ثروت، عامل اصلی ارتکاب جرم است.	حقیقت	اقتصادی	نام گذاری	بین کوچه نقد تنگه که آگه دو تا آدم روبروی هم در آن، یکی شون باید دنده عقب بره سر کوچه وایسته تا این یکی دربیاد. کی گفته برای از در خونه بیرون اومدن باید تو صفت وایستیم. مگه «گوسفندیم» ما؟ یا در سکانسی دیگر آمده: داداش بزرگم پول نداشتیم واسش کلیه بخریم افتاد مرد. رفتیم واسش کفن خریدیم متری شیش و نیم. معازه بغلیش پارچه لباس مشکی مادرمو خریدیم متری چهار تومن. کی گفته ما همیشه باید تحمل کنیم؟

Dual Punitive-Tolerant Approaches in Response to Drugs ...

ملاحظات دیگر	تحلیل اولیه	اعتبار داعیه	نویس	راهبرد گفتمانی	متن فیلم
در این سکانس و سکانسهای دیگر، مؤلف باور خویش را در نفی ناکارآمدی و فقدان بازدارندگی کیفر اعدام آشکارا بیان می کند. در این سکانس مؤلف اذعان دارد که سطحی ترین و غیرعلمی ترین (بازدارندگی و عدم تکرار جرم) پاسخ برای کنترل بزهکاری در جرایم مواد مخدر، اعدام است.	ترجمیح رویکردهای مداراگرایانه بر پاسخهای سخت گیرانه	حقیقت و درستی اخلاقی	ناکارآمدی کیفر و سازوکارهای کیفری	چشم انداز	سکانس اجرای حکم: در لحظه اجرای حکم، درحالی که قاضی، نیروهای پلیس و روحانی در فاصله کمی از اعدامیان حضور دارند، «صمد» از یک بلندی به صحنه اعدام می نگرند. «صمد» که بیشترین تلاش و نقش را در دستگیری «ناصر» دارد و شاید در ایزود اول فیلم به مثابه قهرمان داستان معرفی می شود، در این سکانس در مکانی بالاتر از دیگر کنشگران کیفری که گویا معرف فهم و دانش بیش تر وی در درباره عدم کارایی رویکردهای سخت گیرانه در جرایم مواد مخدر است، با چهره ای درهم کشیده به تماشای صحنه اعدام می نشیند.
انتظار آن است که با توسل به مجازات اعدام در وجه حداکثری، میزان جرایم ارتكابی مشمول آن نیز به حداکثر ممکن کاهش یابد. در حالی که یافته های پژوهشی عکس آن را نشان می دهد.	اقناع مخاطب بر پایه این حقیقت تجربی که شدت مجازات موجب کاهش نرخ جرم و بزهکاری نمی شود.	حقیقت	علم بازدارندگی پاسخهای قهرآمیز	استدلال	روزی که من وارد این کار شدم یک میلیون معناد داشتیم، الآن شش میلیون معناد داریم. چقد امثال ناصر خاکزادو گرفتیم، زدیم، حکم ابد دادیم، اعدام کردیم که یک میلیون بشه شش میلیون؟

ملاحظات دیگر	تحلیل اولیه	داعیه اعتبار	توبوی	راهبرد گفتگومانی	متن فیلم
شواهد تجربی نشان می‌دهد که اعدام‌شدگان و یا محکومین در انتظار کیفر مرگ، جزو سرکردگان اصلی نیستند.	اقناع مخاطب بر پایه این حقیقت تجربی که اعدام، مجازاتی برای حاملان و نه عاملان مواد مخدر است.	حقیقت	ناتوانی دستگاه پلیسی - قضایی در شناسایی سرکردگان قاچاق مواد مخدر.	استدلال	+ناصر خاکزاد آدم کی بود؟ - آدم خودش بود. + د همین دیگه، همین چوندن تو مغز من و تو که فکر کنیم ته ته ماجرا ناصر خاکزاده. - نبود؟ + داگه بود که دست من و تو بهش نمی‌رسید که.
منتقدین در مواجهه با رویکردهای جرم‌شناسی انتقادی معتقدند که جرم‌شناسان انتقادی صرفاً اندیشه‌های نفی‌کننده دارند و پیشنهاد خاصی درباره کیفرل جرم ندارند. اما در اینجا مؤلف عامل ریشه‌کنی مسئله بزهکاری را کاربست سیاستهای رفاه‌گرایانه می‌داند.	در سکانه‌های پیشینی، مؤلف سیاستهای کیفرگرایانه به ویژه اعدام را نفی می‌کند. اما او پیشنهاد خود را نیز به طور شفاف در این سکانه ارائه می‌کند.	حقیقت	کارست سیاستهای رفاه‌گرایانه	چشم‌انداز	در سکانس پایانی فیلم، در حالی که «صمد» از ریاست استعفا داده است، در چراغ قرمز یک چهارراه در برابر عمل یک فرد معتاد برای تمیز کردن شیشه‌های اتومبیلش مواجه می‌شود و بعد از اجازه دادن به وی، مبلغ پنج هزار تومان به وی می‌دهد.

Dual Punitive-Tolerant Approaches in Response to Drugs ...

ملاحظات دیگر	تحلیل اولیه	داعیه اعتبار	نویی	راهبرد گفتمانی	متن فیلم
مؤلف بر پایه این حقیقت نظری معتقد است که بزهدکار نیز بهمانند سایر انسانها یک کیشگر عقلانی است. او با یک ارزیابی اقتصادی ساده به این نتیجه می رسد که قانون به وی این اجازه را می دهد که برای دستیابی به یک منفعت بالاتر، هزینه ای مشابه بپردازد. با این حال، در زمینه اعدام در جرایم مواد مخدر شاهد واگرایی سیاست جنایی تقنینی از سیاست جنایی قضایی هستیم؛ به نحوی که حتی در رویه عملی دادگاهها، برای حمل و توزیع نیم کیلوگرم از مواد مخدر موضوع ماده ۸ قانون مبارزه با مواد مخدر نیز حکم اعدام صادر نمی شد.	کاستیهای تقنینی، عامل ارتکاب جرم است.	عدم حقیقت	اقتصاد جرم (هزینه- فایده)	استدلال	وقتی سی گرم حکمش اعدامه، پونصد کیلو هم اعدامه خوب آدم دست میذاره رو پونصد کیلو که حداقل به پولی دستشو بگیره تا بتونه دو تا از عقده‌های بچه‌گی شو تلافی کنه.

زمینه

فیلم «متری شیش و نیم» اثری است که در بافت عرصه گفتمانی اعدام در جرایم مواد مخدر ساخت یافته است. زمانی که صحبت از «گفتمان» می‌شود، منظور جنبه‌ای از زبان است که به نیرو تبدیل شده است. در واقع، زبان (متن) به قدری نیرومند است که تحولات اجتماعی در قالب آن عینیت پیدا می‌کند. از این رو، زمانی می‌توان از عرصه گفتمانی سخن گفت که دو جریان رقیب با نیروهای گوناگون در صدد نفی یا تأیید یک سیاست/ پدیده هستند؛ به گونه‌ای که موافقت یا مخالفت با آن امر، ایدئولوژی سیاسی - اجتماعی نمایندگان هر یک از دو طرف منازعه را فاش می‌کند.

اگرچه پس از انقلاب ۵۷، در برشهای زمانی مختلف سیاست کیفری اتخاذ شده در قبال جرایم مواد مخدر مورد بازنگری قرار گرفته؛ اما ماهیت این بازنگریها همواره یکسان نبوده است. به عبارت دیگر، موافقان و مخالفان کیفر اعدام، در زمانهای مختلف و با لحاظ بافت سیاسی - اجتماعی آن دوره، با تمسک به توجیهات (توپوی) گوناگون سعی در همراهی مخاطب با ایده‌های خویش داشته‌اند. برای نمونه در دهه ۶۰ خورشیدی آنچه بیش از هر چیز سیاستهای سخت‌گیرانه علیه قاچاقچیان مواد مخدر را توجیه می‌کرد، غیر شرعی بودن قاچاق و اطلاق عنوان «مفسد فی الارض» به قاچاقچی مواد مخدر بود. افزون‌براین، یکی از نمادهای بارز انقلابی‌گری، مبارزه با بزهکاران این حوزه بود. در واقع آنها، در کنار نیروهای مهاجم خارجی، به مثابه موج داخلی دشمن فهم می‌شدند (ساداتی و نوبهار، ۲۰۱۹؛ جوان جعفری بجنوردی و اسفندیاری بهرآسمان، ۲۰۱۹). در نیمه‌های دهه ۷۰ به این سو، مخالفان همسو با مطالبات جامعه بین‌المللی، اعدام در این جرایم را خلاف حقوق بشر می‌دانستند. با این حال، رهبران کشورهای در حال توسعه تنها با هدف خنثی کردن فشارهای نهادهای بین‌المللی به جهت نقض/ عدم رعایت حقایق بشری، به چنین اصلاحاتی تن می‌دهند (حدادزاده نیری،

۲۰۱۸). در دهه ۸۰، موافقان اعدام، راهبردهای سخت‌گیرانه در قبال قاچاقچیان را در پرتو بازدارندگی و نرخ تکرار جرم توجیه می‌کنند. بسیاری از موافقان بازدارنده- مؤثر بودن کیفر مرگ اذعان دارند: «چنانچه مجازات اعدام نبود، هم‌اکنون شاهد جرایم بیشتری بودیم»^۱. با وجود کشمکشهای مورد اشاره، عرصه گفتمانی کیفرگرایی یا مداراگرایی در قبال جرایم مواد مخدر از سال ۱۳۹۴ وارد دوران تازه‌ای شد. پس از طرح یک شوری «اصلاح مجازات اعدام از قانون مبارزه با مواد مخدر» در سال ۱۳۹۴ از سوی نمایندگان مجلس، موضوع سیاست کیفری سخت‌گیرانه با تأکید بر مجازات اعدام به‌طور جدی پا به این عرصه گفتمانی سنتی و پرتنش گذاشت. نمایندگان مجلس شورای اسلامی در این مسیر کوشیدند تا به‌منظور تعدیل اعدام، به ضابطه‌مندی عنوان کش‌دار و قابل تفسیر «افساد فی الارض» و بازنگری در مفهوم فقهی آن اقدام کنند. چنان‌که یکی از نمایندگان مجلس با تأکید بر جایگاه والای جان/خون در آموزه‌های اسلامی، بازنگری حکم اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر را ضروری می‌دانست. عزت‌اله یوسفیان ملا، نماینده آمل در صحن علنی مجلس به عنوان نماینده طراحان چنین بیان می‌دارد: «ما الآن بحث اعدام در بخش مواد مخدر می‌کنیم. یک وقت تعبیر و تفسیر نشود [که منظور] ولکم فی القصاص حیاه یا اولی‌الالباب است... در اسلام خون بسیار اهمیت دارد... این فوریتش هم برای این است که اگر این قانون تصویب بشود، چندین مورد اعدام تبدیل به حبس می‌شود. چه چیزی مهم‌تر از جان انسان در اولویت است...» (مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی، ۲۰۱۶).

هر یک از طرفداران این دو جریان بسته به تخصص علمی و جایگاهشان و در وهله بعدی، نوع مخاطبان و سطح باورها و ارزشهای آنها، سعی داشتند با اقناع وجدانی، خواص و عوام قشر خاکستری را با باورداشتهای خود همراه کنند. از این رو، برخی از آنها با طرح باورهای ایدئولوژیک

۱- بنگرید به اظهارات غلامحسین محسنی اژه‌ای سخنگوی سابق قوه قضائیه در:
<http://jamejamonline.ir/online/2927365452610086092/%D8%B3%D8%AE%D9%86%DA%AF%D9%88%DB%8C-%D9%82%D9%88>

یا هنجاری-ارزشی (اخلاق، شرع و آموزه‌های حقوق بشری) و برخی بر پایه ارزیابیهای کارکردی یا تجربه‌محور (بازدارندگی، محکومیت بی‌گناهان، شکست دستگاه قضایی-اجرایی در شناسایی عاملان قاچاق موادمخدر و برجسته‌سازی آسیبهای کیفر اعدام بر خانواده اعدام‌شدگان) بر طبل موافقت یا مخالفت می‌کوبیدند (میرسعیدی و محمدکوره‌پز، ۲۰۱۹).

در این عرصه گفتمانی، هریک از قوه‌های سه‌گانه حاکمیت، نمایندگانی دارند که همسو با ایدئولوژیهای فردی-سازمانی خود ممکن است موافق یا مخالف تعدیل اعدام باشند. با یک نگاه کلی به سخنان هریک از کنشگران حاکمیت می‌توان گفت که آنها و رای این‌که موافق یا مخالف تعدیل اعدام باشند، به دودسته تقسیم می‌شوند: نمایندگان انتخابی (قوه مجریه و مقننه) و نمایندگان انتصابی (قوه قضاییه). اما از آنجاکه ایده اصلاح اعدام در جرایم مواد مخدر در قالب «طرح» و نه «لایحه» از سوی نمایندگان مجلس به جریان افتاد، از همان ابتدا کنشگری دولت در این باره بسیار کم‌رنگ بود. چنان‌که سازمان پلیس نیز به عنوان بخشی از بدنه دولت، همواره مخالفت خود را با طرح تعدیل اعدام اعلام داشته است. برای نمونه، رئیس پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا با ادعای اینکه «تأثیرات مثبت اعدام قاچاقچیان موادمخدر» ثابت شده است، بر پرهیز از هرگونه اقدامی برای حذف اعدام از مجازات این متهمان تأکید کرد، وی مدعی شد که برای تأثیرگذاری بیش‌تر در حوزه مبارزه با مواد مخدر اعدامها باید به‌موقع اجرا شود. ^۱ به این ترتیب، قابل پیش‌بینی بود که با توجه به موضوع مورد مناقشه، نمایندگان قوای مقننه و قضاییه در میان این آوردگاه قرار گیرند. بنابراین، می‌توان گفت که در این زورآزمایی، نمایندگان مجلس به‌عنوان موافقان ایده تعدیل اعدام خود را در مواجهه با صف مخالفین اعدام در قوه قضاییه می‌دیدند. جواد لاریجانی رئیس ستاد حقوق

1- <https://bciran.org/%d9%85%d8%ae%d8%a7%d9%84%d9%81%d8%aa%d8%b1%db%8c%db%8c%d8%b3%d9%be%d9%84%db%8c%d8%b3%d9%85%d8%a8%d8%a7%d8%b1%d8%b2%d9%87-%d8%a8%d8%a7-%d9%85%d9%88%d8%a7%d8%af-%d9%85%d8%ae%d8%af%d8%b1-%d9%86%d8%a7/>

بشر و معاون امور بین‌الملل قوه قضائیه، از معدود کسانی است که در مجموعه قوه قضائیه و در مصاحبه‌های گوناگون مخالفت خود را با اعدام در جرایم مذکور اعلام می‌دارد. برای نمونه او در مصاحبه‌ای بیان می‌دارد: «در کشور ما به علت اینکه قانونی داریم که مجازات اعدام را در سطح نسبتاً زیادی درباره مواد مخدر تجویز می‌کند وضعیت به گونه‌ای شده که از نظر تعداد اعدامها دومین یا سومین کشور به شمار می‌رویم و همین مسئله باعث شده قصاص که یک حکم نورانی است زیر سؤال برود. متأسفانه امروز حکم قصاص که یک حکم نورانی است در زیر تعداد بهمن‌وار اعدام محکومان مواد مخدر زیر سؤال رفته و این برای نظام ما مناسب نیست و باید قانون را بازنگری کنیم»^۱.

در واقع، عرصه گفتمانی اعدام از دهه ۸۰ تا اصلاحات سال ۹۶، دچار یک چرخش گفتمانی شده و آن تمسک به انگاره‌های کارکردی و نه ایدئولوژیک در جهت توجیه/ نفی اعدام است. از این‌رو، درباره اصلاحات اخیر نیز می‌توان گفت که به نحو بارزی، جدی‌ترین کلامهای نمایندگان مجلس و مقامات قضایی به موضوع بازدارندگی/ عدم بازدارندگی و شکست سیاستهای قضایی و اجرایی در شناسایی عاملان اصلی قاچاق مواد مخدر اختصاص دارد. مؤلف فیلم متری شیش و نیم نیز با درک زمینه‌های سیاسی-اجتماعی اعدام در جرایم مذکور با برجسته‌سازی بعد «کارکردی» اعدام به‌طور کلی و موضوع بازدارندگی/ عدم بازدارندگی آن به طور خاص، کاملاً همسو با جریانات سیاسی-اجتماعی ایران و با نمایندگی از یکی از نظام گفتمانهای موجود در جامعه، درصدد القای باورداشتهای خود به مخاطب است.

گفتمان

تحلیل محتوا، نقد زبان‌شناختی و زمینه بحث نشان داد که مؤلف فیلم متری شیش و نیم، درصدد نفی سیاستهای کیفرگرا در حوزه جرایم مواد مخدر است. با این حال، مؤلف در قالب

1- https://www.bbc.com/persian/iran160517/05/2016/_executions

سكانسها، ديالوگها و ايمازها چهار مؤلفه گفتمانی را در جهت رد سياستهای سخت‌گیرانه مطرح می‌کند.

عدم بازدارندگی اعدام

اگرچه تکیه بر عدم بازدارندگی اعدام، نقش انکارناپذیری در محدودسازی یا لغو کیفر اعدام می‌تواند داشته باشد، با این حال یافته‌های متعارض و ناهمسو در سراسر دنیا که پیرامون بازدارندگی و یا عدم آن صورت گرفته است، طرفداران کیفر اعدام را قانع نمی‌کند (ناگین و پپر، ۲۰۱۲).

صرف‌نظر از مطالعات خارج از ایران ناظر به بازدارندگی یا عدم بازدارندگی کیفرها به ویژه اعدام، در ایران این نکته قابل توجه است که تعیین کیفر اعدام، اصولاً موجب کاهش میزان ارتکاب جرایم نمی‌شود. به عبارت دیگر، انتظار آن است که با توسل به مجازات اعدام در وجه حداکثری، میزان جرایم ارتكابی مشمول آن نیز به حداکثر ممکن کاهش یابد. این وضعیت در ایران حداقل پیرامون ارتكاب جرایم مواد مخدر مشمول اعدام، وارونه است. به عبارت دیگر، اگر قرار بود اعدام موجب کاهش میزان وقوع جرایم شود، وقوع جرایم این حوزه باید با حداکثر کاهش همراه می‌شد. چنان‌که یکی از نمایندگان موافق طرح تعدیل اعدام این‌گونه بیان می‌دارد: «...البته اگر این اعدام و مجازاتها مؤثر در مواد مخدر می‌بود، آدم می‌گفت این هزینه را باید بدهیم...» (مذاکرات جلسه علنی مجلس شورای اسلامی، ۲۰۱۶).

البته باید بیان داشت که مناظره درباره بازدارندگی / عدم بازدارندگی در انتخاب کیفرهای شدید همواره وجود داشته است. بدیهی است که برخی نمایندگان نیز موافق بازدارندگی اعدام در جرایم مواد مخدر باشند. این وضعیت در ارتباط با افکار عمومی غیرکارشناسی شده با وضوح بیش‌تری قابل مشاهده است. در واقع، چنانچه از مردم در ارتباط با مجازات

متناسب برای جرایم شدید و یا قاچاق مواد مخدر پرسش شود، بیش تر آنها کیفر اعدام را توصیه می کنند و چنانچه از آن ها علت تعیین این کیفر پرسیده شود، پاسخ خواهند داد «چون اعدام باعث عبرت و ترس سایرین می شود، از سایر مجازات بازدارنده تر است». برای نمونه یافته های پژوهشی که در شهر قم (۱۳۸۶) انجام شد، نشان می دهد مردم در پاسخ به این پرسش که: «مجازات اعدام چه تأثیری بر کاهش جرایم در سطح جامعه دارد؟» ۲۴/۱ درصد آنان خیلی زیاد، ۲۶/۹ درصد زیاد و ۲۶/۶ درصد تاحدودی اعدام را بازدارنده و مؤثر دانسته اند (معاونت برنامه ریزی و توسعه قضایی دادگستری استان قم، ۲۰۰۸).

نکته دیگر اینکه شاید تمرکز پژوهشها بر «تأثیر بازدارندگی اعدام بر خانواده و آشنایان اعدام شدگان» تا حد زیادی از این واقعیت پرده برمی دارد که اعدام تا چه اندازه بازدارنده بوده است. اگرچه در این زمینه پژوهش مستقلی در ایران انجام نشده است؛ اما سخنگوی کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس در رسانه ملی چنین می گوید: «... ما در حال حاضر، ۵۳۰۰ نفر محکوم در انتظار اعدام داریم. بر اساس این آمار مطالعه کردیم که آیا خانواده قاچاقچیان که پیش از این اعدام شده اند از قاچاق مواد مخدر ترسیده اند و به سمت آن نرفته اند؟ در حالی که می بینیم خانواده این اعدام شدگان یا داعشی شده اند یا به سمت مواد مخدر رفته اند...». برنامه گفتگوی ویژه خبری، کاهش مجازات قاچاقچیان مواد مخدر و توزیع دولتی مواد مخدر، با حضور علی مؤیدی قائم مقام دبیر کل ستاد مبارزه با مواد مخدر و حجت الاسلام نوروزی، ۲۲ مرداد ۱۳۹۶.

از این رو، بازدارندگی خاص که در قلمروی اعدام بزهکاران مواد مخدر ناظر بر اعضای خانواده اعدامیان است نیز با شکست مواجه شده است. این نکته نیز به خوبی در سکانسهای پایانی و در زمان ملاقات خانواده ناصر با وی مشاهده می شود که در آن برادر ناصر شماره تماس ژاپنها را از ناصر می خواهد.

توجیه جرم بر اساس نابرابری

تبلور رویکردهای چپ مارکسیستی در جرم‌شناسی موجب تولد قلمروی مطالعاتی جدیدی در این حوزه شده است که از آن به «جرم‌شناسی انتقادی»^۱ یاد می‌شود. جرم‌شناسی انتقادی به‌مثابه نظریه‌ای ساختارگرا علت ارتکاب جرم را در ساختارهای نامتوازن جامعه جستجو می‌کند (دکسردی^۲، ۲۰۱۶). به عبارت بهتر، جرم در جرم‌شناسی انتقادی از خاستگاهی ساختاری برخوردار است. به باور جرم‌شناسان منتقد نابرابری علت ارتکاب جرم است. از این رو، در نگاه چپ انتقادی، نابرابری در قلمروهای مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جرایم خاصی را به همراه خواهد داشت.

نابرابری اقتصادی یکی از توپوئیهای مهم مؤلف در توجیه جرم و به تبع آن رد سیاستهای کیفرگرا در قبال جرایم مواد مخدر است. وضعیت اقتصادی «ناصر خاکزاد» قبل از ورود به جرایم حوزه مواد مخدر بسیار اسف‌بار بوده است. زمانی که وی از وکیل خود می‌خواهد تلاش کند تا خانه‌ای که برای پدرش خریده است، مصادره نشود، خانه قدیمی‌شان را چنین توصیف می‌کند: «ببین کوچه انقد تنگه که آگه دو تا آدم روبروی هم در آن، یکی شون باید دنده عقب بره سر کوچه ایسته تا این یکی درییاد. کی گفته برای از در خونه بیرون اومدن باید تو صف ایستیم. مگه گوسفندیم ما؟» این سکانس، یکی از مهم‌ترین جلوه‌های تبلور فقر و احساس نابرابری در ارتکاب جرم است. «رابرت مرتن»^۳ جامعه‌شناس آمریکایی با الهام از نظریه نابهنجاری «دورکهم»^۴ در این قلمرو «نظریه فشار»^۵ را مطرح کرده است. مرتن معتقد است انسانها ذاتاً منحرف نیستند؛ بلکه در اثر فشار به سوی جرم کشیده می‌شوند. دو

1- critical criminology

2- DeKeseredy

3- Robert Merton

4- Durkheim

5- strain theory

عنصر بنیادی در این نظریه عبارتند از: اهداف و وسایل (سیگل، ۲۰۱۱). اهداف انباشت سرمایه در رقابت آزاد اشخاص، رفاه و دستیابی به فرصتهای بالای شغلی و به طور کلی یک زندگی آرمانی به شمار می‌رود. وسایل نیز ابزارهایی به شمار می‌روند که موجب دستیابی افراد به این اهداف می‌شوند. پیش‌فرض ابتدایی آن است که همه افراد از فرصت یکسانی جهت رسیدن به آرمانهای موردنظر برخوردارند؛ اما مشاهدات عینی نشان می‌دهند که برابری در دستیابی به اهداف در بین افراد مختلف جامعه وجود ندارد. از این رو، در جامعه‌ای که نابرابریهای غیررسمی بر برابریهای رسمی غلبه کند، قشر نابرخوردار با هدف دستیابی به حداقل منافع و به امید دستیابی به پایگاه اجتماعی بالاتر مرتکب جرم می‌شوند. پس فشار در این مفهوم به مثابه شکست محتمل یا واقعی در دستیابی به اهداف تعریف می‌شود (ناش و اندرسون، ۲۰۰۲). با این توضیح مشخص می‌شود که «ناصر» پس از موفقیت در توزیع شیشه و به دست آوردن ثروتهای بسیار، در صدد پاسخ‌دهی به وضعیت اقتصادی گذشته خود برآمده است. در سکانس دستگیری وی، به خوبی می‌توان این وضعیت را مشاهده کرد. محل زندگی «ناصر» از کوچه یک متری به «پنت‌هاوس» یک برج در شمال تهران رسیده است؛ منزلی مجلل و باشکوه که تجلی خواسته‌ها و آرزوهای بریادرفته «ناصر» است. «ناصر» که از کودکی در فقر مطلق به سر برده است، توزیع شیشه و کسب ثروت از آن را در جهت پاسخ به وضعیت اقتصادی خویش برگزیده است و در ادامه مسیر زندگی‌اش سعی می‌کند تا از گذر «پول» همه غیرممکنها را ممکن سازد.

در حقیقت، مؤلف با نشان دادن وضعیت زندگی ناصر، توزیع نابرابر ثروت و نابرابری اقتصادی را علت ارتکاب جرم توسط وی قلمداد می‌کند. به عبارت بهتر، مؤلف با بهره‌گیری از دیالوگها و ایماژهایی چون تصویر خانه پدری ناصر، قیمت کفن، فوت برادر ناصر به دلیل

1- Siegel

2- Nash & Anderson

فقر، عقده‌های دوران کودکی و ... درصدد است تا نشان دهد ناتوانی در دستیابی به اهداف از گذر راههای مشروع، ناصر را به سمت ارتکاب جرم سوق داده است.

ناتوانی در شناسایی سرکردگان اصلی

یکی از دلایل اصلی مخالفان سیاستهای کیفرگر در قبال جرایم مواد مخدر، ناتوانی نظامهای عدالت کیفری در شناسایی سرکردگان اصلی است. قاچاق مواد مخدر در زمره جرایم سازمان‌یافته و مافیایی است که در آن سرکردگان اصلی عمدتاً از ابزارهای خود برای حمل‌ونقل، ترانزیت، توزیع و فروش مواد مخدر استفاده می‌کنند و خود در پشت‌صحنه، کارگردانی جرم را بر عهده می‌گیرند. از این رو، اتاق فکر شبکه‌های مافیای مواد مخدر با سنجش نیاز جامعه، نحوه پاسخ‌دهی و شناسایی خلأهای قانونی مدل عرضه را طراحی می‌کنند و متعاقب تغییر واکنشهای مقامات رسمی، آن را تغییر می‌دهند. در این بستر، سرکردگان با تأسیس شبکه‌ها و سازمانهای پیچیده، اصل محرمانگی هویت خود را به‌عنوان راهبرد اصلی معرفی می‌کنند. شدت این امر تا بدان‌جاست که از یک‌سو، سرکردگان نامهای جعلی برای خود اتخاذ می‌کنند و از سوی دیگر، اغلب خرده‌فروشان از گذر واسطه‌هایی مواد مخدر را خریداری می‌کنند و به‌هیچ‌عنوان سرکردگان اصلی را نمی‌بینند و نمی‌شناسند.

«رضا ژاپنی» که سرکرده اصلی باند توزیع مواد مخدر است، به‌هیچ‌عنوان در فیلم شناسایی نمی‌شود و حتی خرده‌فروشان نیز هیچ اطلاعاتی از او ندارند. شاید عدم به تصویر کشیده شدن رضا ژاپنی در قالب ایماژ سلبی نیز به این دلیل باشد که به باور مؤلف سرکردگان اصلی جرایم مواد مخدر قابل شناسایی نیستند. با این حال، ناتوانی نظام پلیس در دستگیری رضا ژاپنی و به آتش کشیده شدن آشپزخانه توسط وی در لحظه دستگیری، اماره دیگری است که نشان می‌دهد سرکردگان اصلی، مرگ را به دستگیری ترجیح می‌دهند. در سکانسهای پایانی فیلم، زمانی که صمد از حمید می‌پرسد: «فرق رضا مرادی و ناصر خاکزاد چیه؟» حمید پاسخ

می‌دهد: «رضا مرادی آدم ناصر بود». + «ناصر خاکزاد آدم کی بود؟» - «آدم خودش بود» + «د اشتبات همین جاست. اگر ناصر خاکزاد آدم خودش بود، دست من و تو بهش نمی‌رسید». این گزاره به خوبی مؤید این مطلب است که ناصر خاکزاد با وجود اسم و رسم فراوان اما نفر اصلی نبوده است؛ زیرا اگر وی سرکرده اصلی بود، هرگز توسط پلیس دستگیر نمی‌شد. بیان این جمله توسط مأمور عالی‌رتبه پلیس نشان می‌دهد که نیروهای پلیس نیز به این درک رسیده‌اند که سرکرده‌های اصلی قاچاق مواد مخدر قابل شناسایی نیستند.

کاستیهای تقنینی

یکی دیگر از توجیحات مؤلف در نفی سیاستهای سخت‌گیرانه، خلأهای موجود در قانون است. بر اساس ماده ۸ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر: «هرکس بیش از سی گرم، هروئین، مرفین، کوکائین و ... یا دیگر مواد مخدر یا روان‌گردانهای صنعتی غیردارویی که فهرست آنها به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد را وارد کشور کند و یا مبادرت به ساخت، تولید، توزیع، صدور، ارسال، خرید یا فروش کند و یا در معرض فروش قرار دهد و یا نگهداری، مخفی یا حمل کند به مجازات اعدام و مصادره اموال ناشی از همان جرم محکوم می‌شود». از این رو، زمانی که فروش «سی گرم» و «پانصد کیلو» مجازات اعدام داشته باشد، تحلیل‌های هزینه-فایده در پرتو اقتصاد جرم بزهکار را به این سمت سوق می‌دهد که مرتکب حمل پانصد کیلوگرم شود؛ زیرا از یک سو، ریسک فروش سی گرم و پانصد کیلوگرم با یکدیگر برابر و از سوی دیگر، منافع حاصل از فروش پانصد کیلوگرم به مراتب بیش‌تر از فروش سی گرم است. پس عدم رعایت درجه‌بندی منطقی در میزان مواد مندرج در ماه ۸ قانون مورد اشاره در زمره خلأهای قانونی است که موجب شدیدتر شدن جرایم این حوزه می‌شود. به عبارت دیگر، فقدان کیفرگذاری صحیح در این قلمرو موجب می‌شود تا بزهکاران با ریسک مشابه، مرتکب جرایم شدیدتر شوند.

یکی دیگر از خلأهای موجود در قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر، توسل به نظام مجازاتهای ثابت است. در نظام مجازاتهای ثابت به عنوان الگوی سنتی پاسخ‌دهی کیفری، تنها یک مجازات ثابت برای جرایم معرفی می‌شود و قاضی مکلف به صدور حکم بر اساس آن است. در این شرایط، قاضی به ابزار دست قانون‌گذار تبدیل می‌شود و باید بر اساس قانون مجازات را تعیین کند. در فیلم نیز قاضی پرونده شاید منفعل‌ترین کنشگری است که در فیلم مشاهده می‌شود؛ زیرا وی در سکانسهای مختلف به این نکته اذعان می‌کند که اعدام و مصادره اموال حکم قانون و وی مکلف به اجرای آن است. این دیالوگها نشان می‌دهد که شاید نظام قضایی نیز موافق اعدامهای افراطی نباشد، اما الزام آنها به پایبندی به حکم قانون‌گذار موجب صدور احکام اعدام توسط قضات می‌شود.

بحث

یکی از ویژگیهای بارز فیلم «متری شش و نیم» استخدام فراوان مفاهیم علوم جنایی در دو سویه هنجاری و توصیفی است. فساد پلیسی-قضایی، فرهنگ سازمانی سرکوب‌گر پلیس، نقض حقوق متهمان و معامله اتهام واهی، نارساییهای نظام ادله کیفری، کاستیهای تقنینی (در بعد هنجاری) و نگاه چپ سیاسی و انتقادی به واکنشهای کیفری (در بعد توصیفی) از مهم‌ترین آنها است. با این حال، اثر مورد مطالعه در لایه‌های نهانی بیش از هر چیز بر رویکرد مؤلف به واکنشهای کیفری و به طور خاص بر اعدام در جرایم مواد مخدر و تمرکز دارد. در واقع، تمامی مفاهیم هنجاری نیز در خدمت تصویرسازی از سیاست کیفری ایران در مبارزه با قاچاقچیان مواد مخدر (وضعیت موجود) و سپس موافقت یا مخالفت مؤلف با کاربست سیاستهای بکار گرفته شده است (وضعیت مطلوب).

در این اثر به خوبی نشان داده شده است که باورمندان به سیاستهای سخت‌گیرانه، با توجه به مفاهیمی چون بازدارندگی و کارایی کیفر در صدد حمایت از جامعه در برابر آسیبهای

توزیع مواد مخدر و ریشه‌کنی «اعتیاد» هستند. در نقطه مقابل، رویکرد دوم با رد سیاستهای کیفرگرا و توسل به ارزیابیهای تجربی-علمی، بر آسیبهای کیفر به‌طور کلی و کیفر اعدام به طور خاص تمرکز دارد. فقدان کارکرد سیاستهای کیفرگرایانه، نشان از عدم کارایی کیفر در این حوزه دارد. مؤلف فیلم متری شیش و نیم با فهم عمیق این تعارض گفتمانی و همسو با برش تاریخی-سیاسی ایران، خود را در قامت یک «جرم‌شناس انتقادی» طرفدار جنبش تعدیل اعدام معرفی می‌کند. با این حال، تلاش وی در جهت رد سیاستهای سخت‌گیرانه موجب غرق شدن وی در فضای جنبش «الغاگرایی» شده است.

مؤلف در این فیلم به دنبال آن است تا نشان دهد که تمامی نهادهای عدالت کیفری عزم جدی برای اعدام مجرمان جرایم مواد مخدر دارند. به طور مشخص، مؤلف هم‌چون دیگر مخالفان اعدام، نظام پلیسی و قضایی را مورد هجمه قرار می‌دهد. این در حالی است که شاید نیروهای سطح میانی پلیس به دلیل فشار سازمانی در صدد مقابله با بزهکاران جرایم این حوزه برمی‌آیند و در پیش‌زمینه‌های ذهنی خود قائل به کیفرگرایی در این حوزه نباشند. چنان‌که چرخش گفتمانی «صمد» در قبال بزهکاران نشان می‌دهد که اجرای عملیات ضربتی توسط پلیس الزاماً به معنای پذیرش رویکرد کیفرگرا در کل این نهاد نیست. یکی دیگر از نهادهای مورد انتقاد مخالفان اعدام در جرایم مواد مخدر دستگاه قضایی است که در فیلم نیز بدان اشاره شده است. گرچه، هجمه علیه دستگاه قضایی درباره مجازات اعدام دارای پیشینه‌ای طولانی است و مؤلف با علم به این موضوع، محوریت صدور حکم اعدام توسط قاضی را برجسته می‌کند؛ اما نکته‌ای که مخالفان اعدام و مؤلف آن را نادیده گرفته‌اند، توجه به نقش قانون‌گذار در توسعه مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر است. زیرا در نظر گرفتن نظام مجازاتهای ثابت قاضی را به ابزار دست قانون‌گذار تبدیل می‌کند. هم‌چنین مؤلف از این واقعیت عملی ناآگاه است که در رویه قضایی تلاش می‌شود تا حد امکان مجازات اعدام اجرا نشود و به همین خاطر در قالب رویه‌های غیررسمی «خرید، فروش، حمل‌ونقل و ... مواد مذکور در

ماده ۸ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر» تا سقف دو کیلوگرم نیز با مجازات اعدام همراه نمی‌شود (حدادزاده، ۲۰۱۸).

نکته مهم دیگری که مؤلف در مقام رد سیاستهای کیفرگرا بدان متوسل می‌شود، توجه به نابرابری در ارتکاب جرم است. توسل افراطی به این موضوع در مقام توجیه جرم این پرسش را به ذهن متبادر می‌کند که آیا همه فرزندان کارگران و افراد نابرخوردار جامعه می‌توانند به دلیل فقر مرتکب جرم شوند؟ آیا مؤلف می‌تواند فقر را عاملی برای تطهیر بزهکاران فقیر در نظر گیرد؟ گرچه فقر ممکن است موجب ارتکاب جرم شود، اما ارتکاب جرایم شدید در حوزه مواد مخدر نمی‌تواند تنها ناشی از فقر باشد؛ بلکه شاید بتوان دلیل آن را در دوگانه تحقیر-انتقام جستجو کرد. بر اساس یافته‌های پژوهش‌گران در عرصه روان‌شناسی اجتماعی، تحقیر موجب آزار اجتماعی می‌شود و بر همین اساس، افراد تحقیر شده، متناسب با آن واکنش نشان می‌دهند (امس، ۲۰۰۵). از این رو، نتیجه تحقیر اجتماعی، انتقام اجتماعی است؛ حتی اگر هزینه بارشده برای شخص تحقیر شده بیش‌تر از میزان حقارت وی باشد (لیندنر، ۲۰۰۴). با این حال، عدم توجه مؤلف به دوگانه تحقیر-انتقام و اصرار بر فقر در مقام توجیه جرم، موجب هم‌ذات‌پنداری افراطی وی با مجرم می‌شود.

هم‌چنین، مؤلف «متری شیش و نیم» یکی از محوری‌ترین چالشهای اعدام در جرایم مواد مخدر یعنی آسیبهای اعدام بر خانواده اعدامیان را فراموش می‌کند. این در حالی است که یکی از نکات مهم و اثرگذار درباره اعدام در این حوزه به خانواده و نزدیکان اعدامیان برمی‌گردد. خانواده اعدامیان از لحظه دستگیری تا سالها پس از اجرای حکم درگیر مسائل روحی، اجتماعی و فرهنگی هستند و به تبع اجرای حکم اعدام مسائل مختلفی را تجربه می‌کنند که در این فیلم بدان توجه نشده است.

1- Ames

2- Lindner

سرانجام، در مقام استفاده از روش تاریخی وداک و نزدیک کردن دو جهان‌بینی معارض - برخلاف روشهای فوکویی - شاید بتوان گفت که هسته هر دو اندیشه کیفرگر-مداراگرا در فیلم مزبور، اتخاذ چشم‌انداز کارکردی به کیفر به‌طور کلی و محوریت «بازدارندگی» به طور خاص است. باورمندان کیفر معتقدند کنترل بزهکاری از گذر سازوکارهای کیفر و توسل بی‌رویه به کیفر شدنی است، اما مداراگرایان خود واکنشهای کیفری را عامل آسیب معرفی می‌کنند. برای نزدیک کردن این دو عرصه گفتمانی می‌توان گفت: از یک سو، باید بر نقطه اشتراک هر دو جناح که بازدارندگی است، تأکید شود و از سوی دیگر، در صورت عدم بازدارندگی اعدام، بازدارندگی در سایر سازوکارهای کنترلی هم‌چون حبس و یا سازوکارهای پیشگیرانه (اتخاذ سیاستهای رفاهی - درمانی) ارزیابی شود.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در نگارش مقاله مشارکت داشته‌اند.

منابع مالی

برای انتشار این مقاله حمایت مالی دریافت نشده است.

تعارض منافع

مقاله حاضر تعارض منافع با سایر مقالات نویسندگان ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در این مقاله همه حقوق مرتبط با اخلاق پژوهش رعایت شده است.

- Akbari, A. (2014). Investigation and Criticism of Criminal Policy on Drug Crimes in Iran with Emphasis on Amendment of 2010 Law on Drugs. *Journal of Criminal Law*, 5(2), 7-34. (In Persian)
- Ames, M. (2005). *Going Postal: Rage, Murder and Rebellion*. Brooklyn, NY: Soft.
- Aminzade, M. (2015). Cohen's Theory and Paradigm Change in Criminal Law. *Criminal Law and Criminology Studies Journal*, 1(1) 59-81. (In Persian)
- Bahrami Komeil, N. (2009). *Media Theory (Communications Sociology)*. Tehran: Kavir Publication. (In Persian)
- Berger, P. & Luckmann, Th. (1966). *The Social Construction of Reality, A Treatise in the Sociology of Knowledge*. USA: New York, Penguin Books
- Braga, A. (2012). Getting deterrence right?. *Criminology and Public Policy Journal*, 11(2), 201-210.
- Dekeseredy, W. (2014). *Critical Criminology (2th Edition)* (M. Rayejian & H. R. Daneshnari, Trans.). Tehran: Dadgoštar Publication. (In Persian)
- Ehsan pour, Seyed Reza and Seyes Mohammadreza Ehsan pour (2017), The justifications for decriminalizing slow drug use; a comparative study of Dutch and US criminal law. *Journal of Medical Law*, Vol 10 (39), 171-199. (In Persian)
- Eric J. M. (2009). *Drugs, Courts, and the New Penology*. STAN. L. & POL'Y REV, Vol 20 (2), 418-423.
- Fairclough, N. (2012). Critical discourse analysis, *International Advances in Engineering and Technology. International Scientific Researchers*, 2, 457-422.
- Forghani, M. M., & Akbarzade, S. J. (2011). West's position in the identity politics of the Islamic Republic of Iran, critical discourse analysis of English-language serials, and Zero Degree Circuit. *Journal of Iranian Association for Cultural Studies and Communication*, 10(37), 11-42. (In Persian)
- Foucault, M. (1971) *Orders of Discourse*, *Social Science Information Journal*, 10 (2), pp. 7-30.
- Frajiha, M., Mohaghegh Damad, M., Habibzade, M. J., & Rahimipour, I. (2016). *Harm Reduction Policy Against Drug Use: A Comparative Study in the Criminal Justice System of Iran, Portugal and Canada*. *Comparative Law Research*, 3, 84-110. (In Persian)

- Frajiha, M., & Sadeghi, A. (2017). The Unintended Consequences of Police Plans to Control Drug Markets. *Teachings of Criminal Law Journal*, 13, 115-138. (In Persian)
- Gee, J. (1999). *An Introduction to discourse analysis: Theory and method*. London: Routledge.
- Ghobadi, H. (2009). The Analysis of Dominant Discourse in the Sushoon Novel. *Journal of Literary Criticism*, 2, 143-189. (In Persian)
- Haddadzade Nayyeri, M. R. (2018). *Evolution of Capital Punishment in drug offences and evolution of it* (Unpublished dissertation). Tarbiat Modares University, Tehran. (In Persian)
- Javan Jafari, A., & Esfandiari, S. (2019). Social Perspective to penal evolution to drug offenders. *Criminal Law Research Journal*, 25, 125-157. (In Persian)
- Jorgensen, M., & Phillips, L. (2000). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Sage Publication,
- Lindner, E. G. (2004). *Humiliation in a Globalizing World: Does Humiliation Become the Most Disruptive Force?* New York, NY. Paper prepared for the "Workshop on Humiliation and Violent Conflict," November 1-19, Columbia University.
- MalekRah, L., & Sobhani, M. (2016). Investigating the deterrent effect of capital punishment on drug-related crimes in Iran. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*, 31(29), 1790- 1803. (In Persian)
- McQuill, D. (2009). *An Introduction to the Theory of Mass Communication* (P. Ajlali, Trans.). Tehran: Center for Media Studies and Research.
- Mehdizadeh, S. M. (2013). *Media Theory* (Third Edition). Tehran: Samt Publications. (In Persian)
- Mir Saeedi, S. M., & Mohammad Kourepaz, H. (2019). The Role of Political-Social Leaders in Modifying the Level of Public Punitiveness: A Case Study of Capital Punishment. *Criminal Law and Criminology Studies*. 49(1), 185-207. (In Persian)
- Moghaddasi, M. B., & Farajiha, M. (2011). The Penal Populism Approach to Sexual Crimes (A Comparative Study). *Comparative Law Researches*, 15(2), 113-133. (In Persian)
- Mogashoa, T. (2014). Understanding Critical Discourse Analysis in Qualitative Research. *International Journal of Humanities Social Sciences and Education*, 2(7), 104- 113.

- Nagin, D. S., & Pepper, J. V. (2012). Deterrence and the Death Penalty. Committee on Deterrence and the Death Penalty Editors Committee on Law and Justice Division of Behavioral and Social Sciences and Education.
- Najafi Abrandabadi, A. H., & Hashembeyki, H. (2011). Lexicon of Criminology. Tehran: Ganj e Danesh Publications. (In Persian)
- Nash, M., & Anderson, A.. (2002). General Strain Theory. Criminology Journal, 101, 54- 81.
- Negotiations of the Public Session of the Islamic Consultative Assembly (2016), Tenth Volume, Forty-seventh Session, Official Gazette. (In Persian)
- Nobahar, R., & Sadati, S. J. (2019). Reflections on the Formation of Tough Penal Policy in the First Decade of the Islamic Revolution of Iran. Jurisprudence and Islamic Law (Journal of Tabriz University Faculty of Literature and Humanities), 9, 157-183. (In Persian)
- Siegle, L. (2011). Criminology (4th edition). USA: New York: Wadsworth Publication.
- Van Dijk, T. (2002). Principal of Critical Discourse Analysis. In: M. Toolan (Ed.), Critical Discourse Analysis (Vol. 2) (pp.104-143), London and New York: Routhledge.
- Wodak, R. (2013). Critical Discourse Analysis: Concepts, History, Theory. VOLUME I, Lancaster University, Available on: <https://www.researchgate.net/publication>.
- Wodak, R., & Weiss, G. (2003). Critical Discourse Analysis Theory and Interdisciplinarity. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wodak, R., & Meyer, M. (2001). Methods of Critical Discourse Analysis. London: SAGE Publications.
- Wodak, R. (2014). Critical discourse analysis. The Routledge companion to English studies. In: C. Leung & B. V. Street (Eds.). Critical discourse analysis (pp.302-317), London: Routledge.
- Yetman, A. (2002). Extramodern Political Revisions (M. Watr, Trans.). Tehran: Kavir Publications.